
Radácsi Imre – Dr. Benedek Andrásné

A termelőiskolai program magyarországi adaptálása

Kutatási zárótanulmány

Budapest, 2005

Sorozatszerkesztő: Lada László
Szerkesztette: Horváth Cz. János

Kiadja: Nemzeti Felnőttképzési Intézet
Felelős kiadó: Zachár László igazgató

A kutatást a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium támogatta,
a Munkaerő-piaci Alap felnőttképzési célú keretéből

I. A dán termelőiskolai modell	5
II. Magyarországi termelőiskolák	8
III. Termelőiskolai nemzetközi intézményi példák	14
IV. Javaslat a termelőiskolák regionális létesítésére	23
V. Esettanulmány	36
V.1. A Magyar Iparszövetség Oktatási Központ rövid bemutatása	36
V.2. A termelőiskolai program bemutatása	38
V.3. A projektek bemutatása	41
V.4. Tapasztalatok – Eredmények	53
V.5. Különbségek a termelőiskola és a munkaerő-piaci képzések között	56
V.6. Javaslatok a fenntarthatóságra	56
V.7. Fejlődési modell	57
V.8. Záró gondolat	58
Irodalomjegyzék	59
Mellékletek	61

I.

A dán termelőiskolai modell

Demokratikusan, humánusan építkező és működő iskolarendszert mondhatnak magukénak a dánok. Az egyes tanulók igényeit, eltérő fejlődési, érési ütemét elfogadó, tiszteletben tartó és megengedő iskolarendszert építettek fel, rugalmas átmenetekkel, beépíthető, további felkészülésre módot adó pluszévekkel. Annak ellenére, hogy akár a kilenc évfolyamos egységes iskolában, akár a választható – még egy évet az általános iskolában maradni engedő – tizedik osztályban, akár a középfokú oktatásban nagy hangsúlyt fektetnek az osztályszintű és egyéni tanácsadásra. Gondot fordítanak a mindennapi életvitelhez, tanuláshoz, továbbtanuláshoz, pályák, munkahelyek, munkakörök megismeréséhez szükséges ismeretek, tapasztalatok megszerzésére, akadnak olyanok, akik kimaradnak, s olyanok is, akik még több időt, még több tapasztalatszerzési lehetőséget igényelnek. A dán oktatásügy irányítói és működtetői nem engedik meg maguknak azt, hogy ne foglalkozzanak az iskolákból kimaradókkal, avagy a másfajta tanulást igénylő fiatalokkal.¹

Mint iskolaforma, a termelőiskola a dán szabad iskolákkal rokon, ily módon a dán népművelési hagyományokban gyökerezik, amelyből a XIX. század második felében bontakozott ki. E mögött a tradíció mögött *N.S.F. Gruntwig* (1783-1872) püspök áll, aki szembeszáll a „fekete iskolával”, amelyik a könyvből tanult ismereteket helyezte előtérbe, vagy a „halál iskolájával”, ahol az örömök megőlése dívik és ahol csak látzólag élő emberek ténferegnek. A „nép” és az „élet iskoláját” pártolta: egy olyan iskolát, amely személyiségközpontú, az egyént egy sajátos nemzeti és történelmi összefüggésbe helyezi, amelybe minden egyén beleszületik. Egy olyan iskolát, ahol a diákok megélethetik a szellemi élet atmoszféráját, ahol az intellektuális barátság valós és lehetséges. Az „élet iskolájában” Gruntwig nem verte bilincsbe a jövőt. Magát az életet akarta megismertetni a tanulókkal a maga valóságában, állandó változásában.²

Ezért a „népfőiskolák” szabályzataiban nem találunk egy precíz, részletes és konkrét programot. Ugyanígy nehéz konkrét tanrendet, módszert adni a mai termelőiskolák működéséhez, berendezéséhez stb. egyaránt. Annál inkább nem, mivel a termelőiskolák munkájának módja nem egy új találmány. Sokkal inkább azon pedagógiai elvek és módszerek újrafelfedezése, a mai társadalmi viszonyok közé való átültetése, új szervezeti keretek közötti vizsgálja, amelyek különböző formákban és árnyalatokban már az ókorban is léteztek. A cél tehát a lehetőségek kitágítása az egyéni képességek mind jobb érvényesülése érdekében. Meg kell találni és meg kell mutatni azt az utat, amely a tanuló számára a legjárhatóbb, segíteni kell őt abban, hogy ezt az utat egy kicsit megtisztítsa, hogy a tanuló megszabaduljon egyéni és társadalmi korlátaitól.

¹ Bárdossy I.

² Molnár M.

És ami a korlátokat illeti: a tanulónak magának kell rájönnie, hogyan tud megszabadulni az őt „béklyóba verő láncoktól”, amelyek akadályozzák őt a járásban. A termelőiskolában azt tanítják a fiataloknak, hogy tanuljanak meg saját életükért felelősséget vállalni. Mert ha a tanulókról levesszük a felelősséget, akkor őket felelőtlenre neveljük, hiszen felelősség csak azoknál alakulhat ki, akik felelősek is valamiért. Amikor a fiatal termel, terméket állít elő, amikor saját sorsával kapcsolatban döntést hoz, felelősségérzete és önbizalma erősödik. Ezáltal a termelőiskola valóságban is az élet iskolájává válik.³

Jelenleg Dániában kb. 120 termelőiskola működik mintegy 5000 tanulóval. A mostani állapotot több mint két évtizedes tevékenység előzte meg. Már az 1970-es évek elején kísérleti „kombinált termelési és tanulási” programok indulnak annak érdekében, hogy a munkanélküli fiatalok számára értelmes foglalkoztatást biztosítsanak. A működés törvényi szabályozására 1985-ben került sor, amelynek nyomán a termelőiskolák száma 3-4 év alatt közel félszázra emelkedik. 1990-ben, majd 1995-ben újraszabályozzák a termelőiskolák működését és a finanszírozás módját. A legutóbbi szabályozás nyomán 1996. január 1-től a termelőiskola a dán oktatási rendszer hivatalosan elismert intézményi formája. A törvényi szabályozás alapján a helyi önkormányzatok, alapítványok, szövetségek stb. kezdeményezésére alakulhat termelőiskola, amely tag egyedi mozgástérrel rendelkezik a termelés és a képzés megszervezésében. Az iskolai programok szinte teljesen a helyi igényekre épülnek. Az állam ugyanakkor a létszám és az eltöltött napok alapján normatív támogatást nyújt, amelynek mértéke helyenként a működési költségek 80%-át teszik ki. Az önkormányzati támogatás mintegy 10%-os. Az iskolák saját bevételeinek nagyságrendje ugyancsak a működési költségek 10%-át teszik ki. A tanulók száma iskolánként igen változó, a legkisebben 12, a legnagyobb intézményben 150 körül mozog.⁴

A dán Közoktatásügyi Minisztérium legújabb 2001-es rendelete szabályozta a termelőiskolák működését. A termelőiskolák a gyakorlati munka és termelés alapján kínálnak képzési programokat. Az ajánlat olyan 25 év alatti fiataloknak szól, akik ifjúsági oktatás keretében nem végeztek még tanulmányokat, és akiknek nincs közvetlen képesítésük, vagy akik lemorzsolódtak. Az ajánlat a tanulók egyéni fejlődésének erősítésére és az oktatási rendszeren belüli, valamint a munkaerőpiacon jelentkező lehetőségeik javítására szolgál, beleértve a rugalmas munkakörökben, védett munkakörökben stb. történő foglalkoztatást is. Az ajánlatot azoknak a képesítéseknek az elérésére szervezik, melyek az ifjúsági szakképzéshez vezetnek. A termelőiskolai képzési program nappali képzés formájában szerveződik. A felvétel és a tanulmányok befejezése folyamatosan, a hallgatói igényeknek megfelelően történik. Minden egyes tanuló számára felvételtörvényt dolgoznak ki. A termelőiskolai program gyakorlati munkából, termelésből és az ehhez kapcsolódó elméleti képzésből tevődik össze.

³ Molnár M.

⁴ Molnár M.

Az elméleti képzésnek integrálódni kell a gyakorlati munkához. A program oktatási és szakképzési tanácsadást is tartalmaz. A termelőiskolai programnak elsősorban az ifjúsági szakképzésen belüli területekhez kell kapcsolódnia. Azoknak a hallgatóknak, akiknek szükségük van rá, a hallgatók alapvető szakmai ismeretét erősítő képzésről kell gondoskodnia. Az oktatási program a következőkre is kiterjedhet: rövid képzési időszak az ipari vagy kereskedelmi tanuló számára, magáncégeknél és állami vállalatoknál; kirándulások és cserelátogatások; korrepetálás és egyéb, különleges pedagógiai támogatás. A termelőiskolai program legfeljebb 1/3-áig magában foglalhat olyan oktatást, nevelést, sőt tanfolyamokat is, amelyeket az oktatási jogszabályoknak megfelelően alakítottak ki. A termelőiskolai képzésre alkalmas környezetben, az iskola tevékenységi terveinek megfelelő műhelyekben vagy létesítményekben kell sort keríteni. A termelőiskola termékeit, olyan feltételekkel árusíthatja, amelyek nem eredményeznek tisztességtelen versenyt a magánvállalkozások számára.

A termelőiskolákat az iskola számára teljes egészében vagy részben az alaptámogatást nyújtó helyi vagy regionális hatóságok által jóváhagyott rendeletek révén, magánalapítványok formájában hozzák létre. Az alaptámogatást a megyei önkormányzat nyújtja és az iskola létrehozását jóvá kell hagynia a szóban forgó iskola önkormányzatának is. Az iskolának, mint magánalapítványnak függetlennek kell lenni és ennek hasznát kizárólag az iskola oktatási, valamint termelő tevékenysége láthatja.

Minden termelőiskola irányítása a testület dolga. A testületben képviseltetnie kell magát a helyi munkaerő-piaci szervezeteknek, a városi és megyei önkormányzatoknak. A városi és megyei vagy más, az állam által delegált képviselők száma nem szerzhet többséget. Az oktatási miniszter termelőiskolai tanácsot állít fel. A termelőiskolai tanács minden, a termelőiskolával kapcsolatos kérdésben a miniszter tanácsadója.

II. Magyarországi termelőiskolák

A „normál” iskolarendszerből *lemorzsolódott fiatalok* felzárkóztatását, alapkészségeinek fejlesztését, szocializációját, szakképzésre való előkészítését és szakképzését ma Magyarországon csak néhány erre specializálódott intézmény vállalja és végzi sikeresen. Ezek az intézmények a szocializálást, a magatartási devianciák, beilleszkedési zavarok leküzdését, vagyis a fiatalok tanulásra és munkavégzésre alkalmassá tételét tekintik elsődleges feladatuknak, hogy ez által biztosítsák a fiatalok ismeretpótlását, továbbtanulását, szakképzését és munkaerőpiaci esélyeinek javítását

A hazai kísérleti *termelőiskolai programban* való részvételre azok a 16 évnél idősebb fiatalok jogosultak, akik a „normál” oktatási rendszerből kihullottak, legalább 6 évfolyamot elvégeztek, valamint önként vállalják a programban való részvételt és annak kötelmeit.

A termelőiskolai program nem iskolai rendszerű, nappali szervezésű, hanem munkaszerződés keretében folyó, amely két részből áll: szocializáló, közismereti alapkészség-fejlesztő és ismeretpótló, szakmai orientáló, előkészítő részből, valamint az OKJ-ban szabályozott szakképesítések megszerzésére irányuló szakképzési részből. A program része ezen kívül a munkahelyi elhelyezkedés segítése és a munkavégzés nyomon követése. Nem hagyományos a tantárgystruktúrája, mert egyéni fejlesztési t e r v szerinti felkészítésen alapul. A foglalkozások jellemző színtere a munkatevékenység színhelye (műhely, tankert, taniroda, tankonyha stb.), az elméleti felkészülés, felkészítés mindig gyakorlati tevékenységhez kapcsolódik, a tanulócsoporthok létszáma max. 12 fő, a tanuló-oktató(nevelő) arány max. 4 (kötelezően legalább 30% szakalkalmazott), tanulólétszám egy intézményben max. 100 fő.

A termelőiskolák olyan intézmények, ahol a munka és tanulás sajátos kombinációjával valósul meg a szakmai képzés. A termelőiskola résztvevői – különböző szintű – szakmai képzettségeket szerezhetnek meg. Ezek a képzettségek elsősorban államilag elismert OKJ-szakképesítések, de jelenthetik olyan szakmai kompetenciák elsajátítását is, amelyek bizonyos munkakörök betöltésére már alkalmassá teszik az egyént. A szakmai kompetenciáknál még fontosabbak a szociális kompetenciák (együttműködési képesség, csapatszellem, munkahelyi lojalitás, megbízhatóság, felelősség, pontosság stb.) megszerzése, amelyek ma fontosabb munkahelyi elvárások, mint a formális végzettséget igazoló bizonyítványok.

A legtöbb termelőiskola inkább üzemszerű képződmény, nevezhető akár tanüzemnek vagy tangyárnak, ahol a munkát nevelési feladatokkal kombinálják. A termelőiskolák valóságos és életszerű munkakörülményeket kívánnak nyújtani a résztvevőknek,

és a reális feladatok és termékek révén őket a tanulásra és az önfejlesztésre ösztönözní. A termelőiskolai tanulás során a résztvevők olyan eladható árukat állítanak elő, ill. olyan szolgáltatásokat végeznek, amelyek leginkább helyi szükségleteket elégítenek ki. A tanulók végzett munkájuk minőségétől függő munkabér jellegű juttatásban részesülnek, melynek összege elérheti a minimálbér nagyságát. A termelőiskolák egyaránt lehetnek városokban és vidéken, tevékenységeikkel kapcsolódnak a helyi gazdasághoz, legyen az fém- vagy fatermékek előállítása, számítógépes szolgáltatások (videó, kiadványszerkesztés stb.), állattenyésztés vagy biogazdálkodás. Magyarországon az 1990-es évek óta jelen van a termelőiskola. Az oktatási program 2004-ig összesen 4 településen indult be. A települések vonzáskörzetéhez tartozó munkaügyi központok mindegyike támogatja a termelőiskolai programot.

1992. év tavaszán a *Zala Megyei Munkaügyi Központ* képviselői dániai tanulmányúton vettek részt, ahol a munkanélküliség kezelésének és a fiatalok képzésének kérdéseit tanulmányozták. A vendéglátók a delegációt elvitték a tastruppi önkormányzat flongi termelőiskolájába, ahol bepillanthattak a 16-25 éves hátrányos helyzetű fiatalok nevelésébe, gyakorlatra épülő szakképzésébe. Már a látogatás perceiben megérlelődött az elhatározás, hogy Zalában is hasonló intézményre lenne szükség, amely felvállalhatná a hátrányos helyzetű, alulképzett fiatalok sokoldalú segítségét. A vendéglátók nagy szeretettel ajánlották fel közreműködésüket, segítségüket. 1992 őszén a flongi termelőiskola delegációja és tastruppi önkormányzat küldöttsége látogatott Zalaegerszegre, több intézményt és épületet is megtekintettek, amelyek potenciálisan a termelőiskola számára otthont biztosítanának. A csácsbozsoki városrész volt általános iskolája látszott a legszerencsésebb megoldásnak: az épület felújítása több szakma elsajátítására ad lehetőséget, a felújítás hosszabb időre ad munkát a résztvevőknek, nagy kert és park tartozik az épülethez stb. A vendégek megígérték, hogy átadják a termelőiskola projektjét, felkészítik a zalai tanárokat és oktatókat a feladatokra.

Az első pillanattól kezdve látható volt, hogy az állami és az önkormányzati pénzügyi lehetőségek szűk volta miatt a termelőiskola feltételei csak széles körű társadalmi összefogással, hosszabb idő alatt, a résztvevő fiatalok közreműködésével teremthetők meg. A szervezők ezért is határoztak úgy, hogy alapítványt hoznak létre a termelőiskola megteremtésére. A Zalapont Oktatási Központ Kft. a megye egyik legjelentősebb munkaerőpiaci képző szervezete vállalta az alapítvány létrehozását. 1993. szeptember 15-én a Zala Megyei Cégbíróság bejegyzi az Első Magyar-Dán Termelő Iskola Alapítványt. Az alapítvány kuratóriuma kéressel fordul Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Önkormányzatához, hogy adja át az alapítvány számára a több éve üresen álló, csácsbozsoki régi általános iskola épületét. A város képviselőtestülete 108/1994. sz. határozatával úgy dönt, hogy az épületet és hozzá tartozó földterületet az alapítvány használatába adja felújítási kötelezettséggel.

A kuratórium 1994. nyarán pályázatot nyújt be a Munkaügyi Minisztérium PHARE Irodája és az Országos Képzési Tanács felhívásaira. A termelőiskolai koncepció itt is támogatókra talál, még ha kisebb összeggel is, mint azt a szervezők remélték. A PHARE támogatással négy szakma alapvető feltételei teremthetők meg: kőműves, festő, lakatos és kertész. Az OKT pedig 20 fős felzárkóztató-szakmai alapozó és 20 fő kőműves szakképzéséhez nyújt támogatást. 1995. szeptember 20-án az Első Magyar-Dán Termelő Iskola 49 fővel megkezdte tevékenységét. Az elmúlt években több nemzetközi és országos pályázatot nyert a termelőiskolát fenntartó alapítvány:

- 1995: Munkaügyi Minisztérium PHARE Országos Képzési Tanács
- 1996: Művelődési és Közoktatási Minisztérium PHARE Országos Foglalkoztatási Közalapítvány Zalai Gyermekek és Ifjúsági Alapítvány
- 1997: Országos Foglalkoztatási Közalapítvány Lien PHARE mikroprojekt
- 1998: Országos Foglalkoztatási Közalapítvány újratekintési és tranzitfoglalkoztatási projekt.

A fentiekén túl a Zala Megyei Munkaügyi Központ éves pályázatok útján decentralizált szakképzési alap átadásával, valamint több fő képzési juttatási költségeinek és keresetpótló juttatásának biztosításával támogatták a termelőiskola működését, a feltételek megteremtését. A termelőiskola nem lehetett volna sikeres a megye társadalmának támogatása nélkül. Több száz vállalat, intézmény, vállalkozás és magánszemély nyújtott ez ideig valamilyen formában segítséget: alapítványi pénztámogatással, iparűzési adó átengedésével, a jövedelemadó 1%-ával, gépekkel, anyaggal és eszközökkel. Közülük is kiemelkedik a Zalakerámia, Zalavíz, Zalaiparker, MOL Rt. Bitumenüzeme, Zalabaromfi, Agroker, ÉDÁSZ Rt., KÖGÁZ Rt. stb. által nyújtott támogatás.

Ma hat szakma oktatásának vannak meg a feltételei: kőműves, festő, bádogos, szakács, varrómunkás és dísznövénytermelő.

Az iskola az 1000 m² épületegyüttes, valamint az 1,6 ha nagyságú kert mellett rendelkezik egy 20 férőhelyes, korszerű ipari gépekkel felszerelt tanvarrodával, 10-10 férőhelyes tankonyhával és fémipari műhellyel, 300 m²-es növényházzal, valamint a szakmák oktatásához szükséges gépekkel, eszközökkel. A termelőiskola képzési irányai az iskolaépület felújításához (kőműves, festő, bádogos), az iskola önellátásához (kertész, szakács), valamint a piaci szükségletekhez igazodik (varrómunkás).

A termelőiskola eddigi képzési eredményei is alátámasztják a termelőiskola létjogosultságát. 1995-98 között felzárkóztató-képzésben 86 fő vett részt, közülük 75 fő fejezte be tanulmányait, 30 fő szerzett általános iskolai végzettséget és 67 fő tanult

tovább szakképzésben. A szakképző kurzusokba 141 fő kapcsolódott be, akik közül 130 fő fejezte be tanulmányait és 114-en szereztek szakmai bizonyítványt.

Az 1998/99. képzési év sajátossága, hogy valamennyi hallgató a termelőiskola rész-munkaidős dolgozója, akik munka mellett folytatják tanulmányaikat. Miután a hallgatók döntő hányada anyagilag igen nehéz helyzetben van, számukra mindez létbiztonságot nyújt a szakmaszerzésre. Miután a termelőiskolai hallgatók a termelőiskola alkalmazottai, a képzés nyári, téli és tavaszi szünet nélkül folyik. A hallgatók a Munka Törvénykönyvében foglaltak szerinti alap- és pótszabadságot kapnak.

A felzárkóztató képzésben az elméleti és gyakorlati képzés párhuzamosan történik. Délelőtt gyakorlati, délután elméleti képzés folyik. A varrómunkás- és a dísznövénytermesztő szakmában az elméleti és gyakorlati képzés párhuzamosan történik. A többi képzési formában az elméleti és gyakorlati képzés időben szétválik. Október és november hónapban tanműhelyi képzésre, december és április között szakelméleti képzésre, április és szeptember között gyakorlati képzésre kerül sor. Szeptember 1-je és október 10-e között van a vizsgafelkészítő, amely komplex elméleti és gyakorlati képzést jelent. A szakmai minősítővizsgákat október 15-e és 31-e között szervezzük. A napi elfoglaltság a képzési formától függően öt-nyolc óra. A felzárkóztató képzésben a napi terhelés nyolc óra, délelőtt négy órában szakmai alapozó képzés, délután négy órában közismereti elméleti képzés, illetve személyiségfejlesztés folyik. A szakképző tanfolyamokon az elméleti képzés időtartama napi öt-hat óra, a gyakorlati képzés pedig napi nyolc óra.

Sikeres vizsga esetén OKJ-bizonyítványt kap valamennyi tanuló. Akik a gyakorlati vizsgán megfeleleltek, de elméleti vizsgájuk nem sikerült, iskolalátogatási bizonyítványt kapnak. A termelőiskola minden hallgatónak két pótvizsga-lehetőséget biztosít. A tanulók egy része már a képzési idő alatt kapcsolatba kerül a termelőüzemekkel, vállalkozókkal a termelőiskola által vállalt külső bér munkák során vagy a termelési gyakorlatokon, amelyeket külső munkahelyeken szerveznek. Ennek révén a legügyesebb tanulók már a szakmai vizsgát megelőzően munkahelyi ajánlattal rendelkeznek. Az 1998/99. tanévtől kezdve szervezett utógondozásban is részesülnek. Fél évig valamennyi fiatal helyzetét nyomon követik, segítik gondjaik megoldását, munkahelyhez jutásukat. Ez a gondozói tevékenység az eddigiek során személyi feltételek hiányában alkalomszerű volt.

Útirány termelőiskolai program. A programot a Baranya Megyei Munkaügyi Központ szervezi. A projekt célja 16-25 év közötti hátrányos helyzetű fiatal munkanélküli tartós elhelyezése a munkaerőpiacon a termelőiskolai modell alapján, államilag elismert szakmunkás bizonyítvány megszerzése (OKJ), segítő szolgáltatások nyújtása, munkában maradás segítése. A program elemei: bértámogatás, járulék átvállalás és útiköltség-térítés, képzés. Jelenlegi érintett létszám 50 fő.

Elindult a Tiszavasvári és vonzáskörzetét érintő, biogazdálkodásra irányuló, *Termelő Iskola elnevezésű program*, melyen harmincan vehetnek részt. A képzés és gyakoronoki foglalkoztatás november végéig, az ezt követő, támogatott foglalkoztatás 2005. május közepéig tart.

Pécsett is megindították a Magyar Iparszövetség Oktatási Központ Alapítvány Pécsi Termelőiskola programját. A munkába állást a *Pécsi Termelő Iskola* kihelyezett tanfolyama segíti. Magyarotelken a településnek 368 lakosa van, magas a fiatalok aránya, a 14 éves korosztályhoz 110 gyermek tartozik. Az elmúlt tizenhárom év alatt 10 új ház épült, döntően állami támogatással, amely a község adottságait tekintetbe véve nem kevés. Az önkormányzat a szolgáltatások gyarapításával, az elhelyezkedési, megélhetési lehetőségek bővítésével is szeretné itt tartani a fiatalokat, akiket számítógépekkel rendelkező könyvtár és a közeljövőben közösségi ház is vár majd, amit a postától kapott épületben szeretnének kialakítani. Itt kap helyet majd a teleház, a falugondnoki szolgálat, a gazdajegyző és a nyugdíjasklub is. A magyarotelki téesz átalakulásával sokan maradtak munka nélkül, ám a mélyen gyökerező állattartó hagyomány jele, hogy ma is majd minden háznál tartanak sertést legalább saját ellátásra, és noha be kellett zárni a tejsarnokot, amely egészen a közelmúltig fogadta a tehéntartó gazdáktól érkező tejet, három helyi tejtermelő a súlyosbodó értékesítési gondok közepette is saját mini fejőházzal igyekszik pótolni a csarnok hiányát. A munkába állást a Pécsi Termelő Iskola kihelyezett képzése segíti, amely gyógynövénytermesztésből ad szakképesítést. A 2004. májusban záruló tanfolyamon tíz mecseki és négy magyarotelki lakos vett részt a munkaügyi központ támogatásával. A szakma megszerzésével fűszernövények, körömvirág termesztésére vállalkozhatnak viszonylag kis földterületen: a biztos piaci háttérrel egy gyógynövény-feldolgozó jelenti Göröcsönyben.

A **termelőiskola koncepciója** most van terjedőben. Vita zajlik arról, hogy a lemorzsolódott fiatalok felzárkóztatása és szakképzése hol történjen. A hagyományos iskola hívei a meglévő iskolarendszer bővítésével kívánják a kérdést megoldani. E koncepció mellett szól, hogy a már működő intézményekben adottak a tárgyi, technikai és személyi feltételek. Így jelentősebb anyagi ráfordítás nélkül biztosítható a felzárkóztató-szakmai alapozó képzés feltétele. Ellenérvként hozható fel, hogy egyrészt a termelőiskola potenciális tanulói a hagyományos iskolától eltérő pedagógiai módszereket igényelnek, amelytől a pedagógusok egy része idegenkedik. Másrészt nehezen vihetők vissza abba az intézménybe a fiatalok, ahol korábban kudarcélményeiket megélték. Arról nem is szólva, hogy ezen fiatalok magatartásukkal rombolják a hagyományos iskolák fegyelmét és meglévő követelményrendszerét. Az önálló termelőiskolai koncepció mellett szól a termelőiskola újszerű elemein túl az is, hogy a fiatalok differenciáltan 1-3 évet tölthetnek az intézmény falai között, így a pedagógiai hatás eredményesebb. Az első év a felzárkóztatást, második év a szakképzést, a harmadik év az átmeneti foglalkoztatást szolgálja. Ez az idő már elégségesnek tűnik arra, hogy a fiatalok személyiségében is tartós változások következzenek be.

Ugyanakkor jelenlegi törvényi szabályozás közepette a termelőiskolák létrehozása és működtetése nagyon nehéz feladat:

- A tiszta profilú, Dániában honos termelőiskolai modell megvalósítása nálunk csak távlatokban lehetséges. A termelőiskola Magyarországon hivatalosan nem minősül sem oktatási, sem szakképző intézménynek, így a tanulók után nem jár a normatív állami támogatás.
- Magyarországon még erős a bizonyítvány fetisizmus. A hivatalos szervek, de a szülők és a tanulók egyaránt a képzés végén bizonyítványt igényelnek. Mindez pedig eltér a dán alapmodelltől, ahol nincs osztályozás és vizsga. A fiatalok elhelyezkedésekor csak egy ajánló levelet kapnak, amely a piacgazdaság körülményei között elégségesnek bizonyul, mivel a munkahelyeken a mérce az, hogyan tudja az egyén a feladatot elvégezni.
- A termelőiskola jogállását tekintve ma munkaerőpiaci intézménynek nevezhető, mivel munkanélküli fiatalok iskolarendszeren kívüli felzárkóztatását, képzését és foglalkoztatását szervezi. Ehhez szükséges pénzeszközöket évenkénti munkaügyi pályázatokon igyekeznek elnyerni. Ez a finanszírozási mód nem teszi lehetővé a hosszabb időintervallumban való gondolkodást, hátráltatja a termelőiskolai hálózat kiépülését. A megoldás lehetne a projekt-finanszírozás bevezetése, amely a hagyományos termelőiskolai tevékenységet is támogatná a nyugat-európai gyakorlatnak megfelelően.

Az Első Magyar-Dán Termelőiskola beindulása óta több év telt el. Az idő bizonyította a dán pedagógiai elvek magyarországi alkalmazhatóságát. Az országban valószínű egyedülálló a termelőiskola abban a vonatkozásban is, hogy állami normatív támogatás nélkül pályázati forrásokból, társadalmi adományokból és saját bevételeiből újjátotta fel a 250 éves, műemlék jellegű iskolaépületet, teremtette meg és bővíti folyamatosan a képzés- foglalkoztatás feltételeit, végzi oktató-nevelő tevékenységét.

III. Termelőiskolai nemzetközi intézményi példák

A dán termelőiskola pedagógiai gyökerei. A termelőiskola egy új oktatási modellt képvisel, amely integrálja a személyiségfejlesztést és életvitelt, az elméleti képzést és a gyakorlati termelőtevékenységet, felkészítve a fiatalokat a továbbtanulásra, vagy a munkára. Az első termelőiskolát a nyolcvanas évek elején alapították azzal a céllal, hogy elősegítsék a magas ifjúsági munkanélküliség mérséklését, főleg olyan ifjúsági csoportok esetében, akik valamilyen oknál fogva nem részesültek középfokú képzésben, nem rendelkeztek szakképzettséggel és ezért különösen ki voltak téve a tartós munkanélküliség veszélyének. A termelőiskolák a dán oktatási rendszerben is egy új, sajátos formát képviselnek és bár iskolának nevezik őket, erőteljesen különböznek a hagyományos oktatási rendszertől. A termelőiskolák célja annak a nagy létszámú fiatalnak a felzárkóztatása, akik egészen különböző okok miatt nem szereztek, illetve nem is tudnak képesítéshez jutni, mivel a hagyományostól eltérő bánásmódot igényelnek.⁵

Európában a kimaradók újraiskoláztatásának egyik legéletképebb megoldása a dán termelőiskolai modell, amelynek lényege, hogy bár iskolának nevezik, mégsem a magyar terminológia szerinti iskolai rendszerű oktatás. Dániában, amely Magyarországnál kisebb ország, 120 intézményben végzik a normál iskolarendszertől kihullott fiatalok szocializálását, munkára és tanulásra való előkészítését. A modell sikerét bizonyítja, hogy mára már Németországban, Ausztriában Portugáliában, Írországban, Nagy-Britanniában, Hollandiában, Norvégiában, Svédországban, Finnországban, Szlovéniában, Lengyelországban, Csehországban, Oroszországban is működik termelőiskola, Koszovóban pedig napjainkban folyik a feltételeinek megteremtése.

A dán termelőiskolai modell egyesíti magában mindazokat az előnyöket és eredményeket, amelyeket más felzárkóztató programok külön-külön képviselnek. Rugalmassága lehetővé teszi folyamatos megújulását, alkalmazkodását, ezáltal egymástól különböző oktatási rendszerű országokban való megvalósíthatóságát.

A termelőiskolák olyan intézmények, ahol a munka és tanulás sajátos kombinációjával valósul meg a szakmai képzés. A termelőiskola résztvevői – különböző szintű – szakmai képzettségeket szerezhetnek meg. Ezek a képzettségek nem feltétlenül az államilag elismert (Magyarországon OKJ) szakképesítéseket jelentik csupán, hanem az olyan szakmai kompetenciák elsajátítását, amelyek bizonyos munkakörök betöltésére már alkalmassá teszik az egyént. A *szakmai kompetenciáknál* még fontosabbak a *szociális kompetenciák* (együttműködési képesség, csapatszellem, munkahelyi lojalitás,

⁵ Molnár M.

megbízhatóság, felelősség, pontosság stb.), amelyek fontosabb munkahelyi elvárások, mint a formális végzettséget igazoló bizonyítványok. A termelőiskolai tanulás során a résztvevők olyan eladható árukat állítanak elő, ill. olyan szolgáltatásokat végeznek, amelyek leginkább helyi szükségleteket elégítenek ki.

Angliában, Kanadában, Dániában, Németországban és Finnországban a felnőttek oktatásában megjelennek az ún. *termelőiskolák* és elsősorban olyan tanulási programokat kínálnak, amelyek szakmaorientáltak, és alapműveltségi oktatást is nyújtanak, valamint nyelvi képzést a bevándorlóknak. Kanadában viszont a – a karrierorientált és műszaki képzési programok mellett – olyan kurzusok is indulnak, amelynek legutolsó állomása valamilyen szakképzettség.⁶

A regionális hálózatokat egy nemzetközi hálózat, a *Produktív Iskolák Nemzetközi Hálózata* (International Network of Productive Schools in Europe) is összefogja. Ez a hálózat azokra az ifjúságot érintő világjelenségekre fordítja a figyelmét, azokra a problémákra keres lehetséges megoldásokat, amelyek az iskolák, a családok működési zavarai és a növekvő nemzetközi munkanélküliség következtében társadalmi méretű problémákká váltak. E hálózatnak alapításától (azaz 1990-től) kezdődően Magyarország is tagja. A pécsi Város mint Iskola (1992-től), a pécsi Termelőiskolával (1999-től) tagja a nemzetközi hálózatnak.

A termelőiskolák hallgatói. A termelőiskola elsődlegesen olyan 16-25 év közötti, többszörösen hátrányos helyzetű, szakmával nem rendelkező, munkanélküli fiataloknak kínál lehetőséget, akik:

- nem rendelkeznek általános iskolai végzettséggel, amely nélkül szakmaszerzésük lehetetlen,
- rendelkeznek alapfokú iskolai végzettséggel, de hiányos ismeretszintjük, vagy egyéb okból adódóan középfokú képzésben nem részesülnek,
- jó képességűek, de középfokú tanulmányaikat hanyagság, vagy más problémák miatt abbahagyták,
- személyiségzavarokkal küszködnek, önismeretük hiányos, céljaik irreálisak.⁷

Ezen célcsoport számára a szakmaszerzés nélkülözhetetlen, mivel szakképzettség hiányában nem számíthatnak a munkaerőpiacon tartós foglalkoztatásra. A termelőiskola tanulóinak összetétele mind képzettség, mind pedig életkor alapján erősen heterogén. Az eltérő vonások mellett a többségre ugyanakkor jellemző, hogy:

- nem rendelkeznek olyan belső motivációval, akaratereővel és kitartással, amellyel saját erejükkel ki tudnák használni a társadalom által kínált lehetőségeket,

⁶ OECD

⁷ Molnár M.

- korábbi tanulmányaik során olyan kudarcélményeket szereztek, amelynek révén életszemléletüket a kiábrándultság, az optimizmus hiánya jellemzi,
- hiányos alpműveltségük ellenére szellemileg nem fogyatékosok, kézügyességük és gyakorlati problémamegoldó képességük sok esetben magas szintű,
- szociális gondokkal és magatartászavarokkal küszködnek.

Sok közöttük a veszélyeztetett fiatal. Gyakran hiányzik a biztos családi háttér és a pozitív példa. A hagyományos iskolai kötöttségeket nehezen, vagy egyáltalán nem fogadják el, magas körökben a káros szenvedélyeknek hódolók aránya, a szabadidejüket gyakran csavargással, egyoldalú szórakozással töltik el. Ezért ezen fiatalok számára olyan tevékenységre van szükség, amelynek során csökkenthetik műveltségi hátrányaikat, megszerezhetik a szakmatanuláshoz szükséges alapfokú iskolai végzettséget.⁸

A termelőmunkában szerzett sikerélmények révén személyiségük pozitív irányban változik, korábbi magatartászavaraik mérséklődnek, illetve megszűnnek, erősödik akaraterejük és kitartásuk a munkában, tanulásban. Ezt szolgálja a termelőiskolai felzárkóztató, szakmai alapozó és személyiségfejlesztő program. A képzést követően a fiatalok szakmát tanulhatnak a nappali iskolarendszerben, átképző tanfolyamokon, illetve a termelőiskolában szerzett ismeretek és gyakorlat birtokában betanított munkát vállalhatnak. A termelőiskola másik célcsoportja a szakmai képesítéssel rendelkező, pályakezdő fiatalok közössége. Ezen fiatalok a szakma válsága mellett gyakran azért nem kapnak munkát, mert a tanulmányaik során nem jutottak el arra a szakmai jártasság- és készség szintre, amelyet a munkáltatók igényelnek.

Ennek oka az, hogy a formális iskola a képzési időt nem tudja a fiatalok egyéni képességeihez igazítani. Amennyiben ezek a fiatalok a tanulmányaik befejezése után nem tudnak a szakmában elhelyezkedni, ez által a szakmai készség szintjüket fejleszteni – a megszerzett tudásuk néhány év alatt devalválódik. Az ilyen fiatalok gondjainak segítségét célozza a termelőiskolai foglalkoztatás, egy inkubátor munkahely biztosítása átmeneti időre. Ezen időszakra a fiatalok a végzett munka arányában munkabért kapnak. A termelőiskola pedig üzemi kapcsolatai révén segíti ezen fiatalok szakmában történő elhelyezkedését. A termelőiskola harmadik célcsoportja a helyi lehetőségektől függően a pályakezdő, munkanélküli adminisztratív és értelmiségi fiatalok közössége. Az ilyen képesítéssel rendelkezők a termelőiskolai tevékenység szervezésében és a fiatalok oktatásában működhetnek közre. Ehhez a gyakornoki rendszer bevezetése, a közhasznú munkavégzés és az alternatív katonai szolgálat egyaránt nagy lehetőséget kínál. A termelőiskola ebben az esetben referencia munkahely szerepét tölti be, és a fiatalok a termelőiskola ajánlásával, közreműködésével szerezhetnek később tartós foglalkoztatást.⁹

⁸ Molnár M.

⁹ Molnár M.

A termelőiskolai tevékenység újszerű elemei. A résztvevők maguk építik, vagy újítyják fel a termelőiskola épületét, alakítják ki a tantermeket és műhelyeket, készítik el az iskola működéséhez szükséges berendezések és eszközök egy részét. Ennek érdekében az első évek termelési és képzési céljai az objektív feltételek megteremtését, valamint azok javítását szolgálják: kőműves, festő, ács, asztalos, bádogos stb. A termelőiskola a „TANULNI-TERMELNI-ÉRTÉKESÍTENI” jelszó megvalósítását tűzi ki célul. A termeléssel kombinált képzés a résztvevők teljes személyiségének fejlesztését szolgálja, amellyel a résztvevők javíthatják esélyeiket a munkaerőpiacon és az oktatási rendszerben. A termelőiskolában folyó szakmai felkészítés és személyiségfejlesztés aránya minden résztvevő esetében az egyéni képességekhez és felkészültséghez igazodik. Minden hallgató önállóan, vagy csoportosan konkrét munkát, termelést és szolgáltatást végez. Ezért a hallgatók a teljes munkafolyamattal megismerkedhetnek, illetve minden munkafázisban tapasztalatot szerezhetnek. Az elméleti képzés a gyakorlatra, a termelésre épül. A termelési feladatok végrehajtása során a hallgatók egyéni, vagy csoportos formában ismerkednek meg a kapcsolódó szakmai ismeretekkel, vagy közismerettel. Az iskola műhelyei széles körben és változatos formában a piaci igények alapján tevékenykednek. Saját terméket állítanak elő közvetlen értékesítésre, vagy bér munkát végeznek.

A fiatalok részt vesznek a termelési koncepciók kialakításában, az árak meghatározásában, a termelés szervezésében, az értékesítésben. A saját bevételforrás mellett ez a tevékenység hasznosan segíti a fiatalok életre történő felkészítését, a pozitív vállalkozói szemlélet és piaci magatartás kialakítását egyaránt. Másrészt az iskola működtetésével kapcsolatos feladatok jelentős részét is hallgatók látják el. Pl.: takarítás, főzés-étkeztetés, vendéglátás, adminisztráció. A fiatalok önállóságára és felelősségérzetére mindez rendkívül pozitívan hat. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a hallgató bármikor be- és kiléphet a programból (magyar viszonyok között ez még nem funkcionál). Másrészt az iskolába kerülve a fiatalok több szakma kipróbálására és megismerésére kapnak lehetőséget a gyakorlatban. A saját élmények és tapasztalatok alapján dönthetnek arról, hogy melyik szakma elsajátítására vállalkoznak a termelőiskolában, vagy nappali szakképzés keretében. Ezért a termelőiskola igazi pályaaorientációt biztosít a résztvevők számára. A termelőiskola képzési szerkezete is rugalmas, a piaci igényekhez gyorsan igazodó. Olyan képzési és foglalkoztatási programokat szerveznek, amelyre tényleges igény van, így a résztvevő fiatalok elhelyezkedése biztosított. E nélkül a termelőiskola nem tudna hosszú távon „önfenntartó” lenni. Egyrészt a termelőiskolai tevékenység szorosan kapcsolódik az adott település, vagy településrész igényeinek kielégítéséhez. Pl.: parkosítás, épületfelújítás, lakossági szolgáltatások. Másrészt, a termelőiskola programjai nyitottak az adott település lakói számára. A programban együtt élhet és dolgozhat a hátrányos helyzetű szakképzetlen, a szakmával rendelkező és a felsőfokú végzettségű fiatal. Így az iskola összetéte-

¹⁰ Molnár M.

¹¹ Molnár M.

leben tükrözi a valós társadalmi struktúrát. Ezáltal a fiatalok egymástól is tanulnak. Mindez pozitív irányban segíti a résztvevők személyiségének fejlesztését és társadalmi szocializációját. A programok rugalmassága lehetővé teszi azt is, hogy a hallgatók saját maguknak, vagy családjuknak végezzenek az iskola eszközeivel munkát, illetve segítsék egymás ilyen jellegű gondjainak megoldását. A családias jelleget fejezi ki a hallgatók és az oktatók közvetlen, emberileg egyenrangú és humánus kapcsolata is. Az oktatók és hallgatók közös asztalnál étkeznek, munkaszünetekben együtt kávéznak és beszélgetnek. A tanulási folyamatban a tanórának nem kell szükségszerűen kellemetlennek lennie a tanulók számára, mint ahogy azt korábban többen megélték. Abból kell kiindulni, hogy: aki dolgozik, az tanul is valamit.

Ezt Dániában a nagymama törvényének nevezik. Másrészt nem lehet semmit megtanítani egy másik embernek, ha ő ezt nem akarja. A termelőiskola pedagógiai kiindulópontja ezért az, hogy a tanóra irányítását a tanuló kezébe kell adni. Ugy kell alakítani a körülményeket, a légkört, hogy meg tudja tanulni, ha meg akarja tanulni, amire éppen szüksége van. Ezért az oktató, a pedagógus nem veszi át a felelősséget a tanóra egészéért. Az oktató feladata a tanulóhoz nélkülözhetetlen körülmények, feltételek alakítása és megteremtése. A tanulóknak érezniük kell a tanulás szükségességét, azaz csak a tanulás révén lesznek képesek a munkafolyamatot önállóan, jó minőségben, időre elvégezni. A pedagógus (oktató) ebben a folyamatban gyutacs, enzím, amely egy tönkrement anyagból újra működő anyagot segít létrehozni. Hiszen minden embernek vannak képességei, csak ezeket felszínre kell hozni.¹⁰

Ez a pedagógia újszerű követelményeket támaszt a pedagógussal szemben is. A tanár idegrendszerének el kell tűrni és nem szabad megbotránkozni azon, ha a tanuló a többszöri magyarázat ellenére sem tudja a feladatot elvégezni. Hagyni kell a tanulót tévedni, rontani, többször próbálkozni. Sőt buzdítani szükséges, hogy végül sikerülni fog. A hagyományos, sematikus óraszervezés helyett nagyfokú a tanári szabadság a tanórák időtartamának és a csoportlétszámok alakításában egyaránt. Ha a termelés során kiderül, hogy nem érti a munkafolyamatot, akkor elméleti felkészítés indokolt. A pedagógusok tekintsék és kezeljék egyenrangúan a fiatalokat, bizalommal közeledjenek feléjük, mert e nélkül nem lesznek képesek a fiatalokat meggyőzni arról, hogy komolyan vesszük őket. A szakszerűség és tényszerűség szerves egységének biztosítása. A tanulók ne csak használják az eszközöket, hanem legyenek képesek az egyszerű eszközök elkészítésére is. A termelőiskolák többsége nappali tevékenységet folytat, ugyanakkor érdekli a tanulók iskola utáni időtöltése is. Ezért az önkormányzatokkal és különböző társadalmi szervezetekkel együttműködve gyakran szerveznek olyan speciális tevékenységeket: színház, kirándulás, kulturális és sportrendezvény, klubfoglalkozások stb, amelyek a szabadidő kultúrál eltöltésére ösztönzi a fiatalokat. Ezt szolgálják a termelőiskolán belüli klubok, szakkörök is: pl. videó, zenekar stb.¹¹

¹² Bognár M.

¹³ Bognár M.

¹⁴ *Bognár M.*

¹⁵ *Bognár M.*

¹⁶ *Bognár M.*

A termelőiskolai modell alkalmazása során rendkívül fontos szempont, hogy a tanulók milyen *kulcskompetenciákkal* rendelkeznek. Az *angliai Swindon Oktatási Hatóság*, a swindoni önkormányzat egyik osztálya a kulcsfontosságú készségek oktatásának támogatása érdekében az iskolák és vállalatok között kezdeményezett regionális együttműködést. Négy vállalat (Rover, WH Smith, Allied Dunbar, Burmah Castrol) és négy iskola vett részt annak a tervnek a kidolgozásában, végrehajtásában és értékelésében, amelynek a kulcsfontosságú készségeken belül központi témái a következők voltak: kommunikáció, problémamegoldás, együttműködés másokkal és a saját tanulás irányítása. A programokat tanárok és az üzleti szektorban dolgozó oktatók közösen valósították meg, és a vállalatok képviselői aktív résztvevők voltak. Minden program megvalósítására a vállalatok épületeiben került sor. Ahol lehetett, a tanárok értékelték a tanulók teljesítményét és begyűjtötték az ezt tanúsító dokumentumokat. A programok felépítése hasonló volt, a tanulók csapatokban dolgoztak. Az egyes csoportokat olyan „diákok” alkották, akik a program kezdete előtt nem ismerték egymást. A programokon a tanárok mellett megfigyelőként más felnőttek is jelen voltak. Ahol lehetett, üzleti helyzeteket szimuláltak. A programok fontos eleme volt a tapasztalaton alapuló tanulás.¹²

A Csehország déli részén található *Sezimovo Usti* egyik iskolája a kulcsfontosságú készségeket beépítette moduláris szakképzési programjába. A Taborban működő mezőgazdasági iskola tanulói projekteket kapnak, amelyeket a szakmai ismereteket és a kulcsfontosságú készségeket kombinálva kell megoldaniuk. Ezeknek a projekteknél egyik kifejezett célja a kulcsfontosságú készségek fejlesztése. A kelet-csehországi Pardubice iskolájában a tanulók kis csoportokban dolgoznak projekteken, de ösztönzik őket arra is, hogy saját feladataikat önállóan végezzék el. Az észak-morvavarszági Frenstat Pod Radhosten szállodaipari iskolájában a tanulók olyan projekteket valósítanak meg, amelyeknek szerves része a kulcsfontosságú készségek használata. Ezeket a projekteket komplex feladatoknak tekintik, melyek többet követelnek meg a tanulóktól, mint a tanulmányaikhoz általában szokás, és olyan helyzeteket szimulálnak, melyek később, munkájuk során felmerülhetnek. E projektek célja általában a következő kulcsfontosságú készségek fejlesztése: kommunikáció, matematikai készségek és a másokkal való együttműködés, tevékenységvégezés, elsősorban az interperszonális készségek.¹³

Egy prágai iskolán a diákok behatóan foglalkoznak három kitalált vállalatot bemutató esettanulmánnyal. A cél az, hogy vállalkozói készségeik ne csupán elméleti ismeretek megszerzése, de konkrét gyakorlati tevékenységek révén is fejlődjen. Hasonló szemléletet használnak egyes középiskolák is. *Sezimovo Usti* egyik iskolájában például a tanulók egy „minivállalkozást” hozhatnak létre és működtethetnek az iskolán belül, ami lehetővé teszi számukra ezeknek a készségeknek a fejlesztését. Egy prágai isko-

¹² Bognár M.

lában a tanulók egy projekt keretében valamelyik termékkel kapcsolatban folytatnak piackutatást és meghatározzák a meghozandó döntéseket, amiket azután megvitatnak és értékelnek. Kelet-Csehországban, Usti Nad Orliciben az egyik textilipari iskolában a tanulók önállóan értékelik az új textiltermékeket, felmérve azok hatását a munkaerőpiacra, megvizsgálva a költségek csökkentésére rendelkezésre álló lehetőségeket és az árképzés és a marketing közötti összefüggéseket.¹⁴

Lengyelországban a Cseh Köztársasághoz hasonlóan a kulcsfontosságú készségek terén végbemenő fejlődés párhuzamba állítható az EU-országok hasonló folyamataival. A kulcsfontosságú készségek oktatása nem korlátozódik a iskolai tanulókra, jelenleg erős a törekvés a szakmai előismeretek oktatásának bevezetésére mind az általános iskolák, mind a középfokú oktatás szintjén. A „Kreator” program keretében speciális kurzusok kidolgozására került sor minden fontosabb tantárgycsoport, így a következők számára is: matematika, lengyel nyelv, történelem és számítástechnika. A Kreator-központok *Zgierében, Krakkóban és Varsóban* olyan tanfolyamokat tartanak az ottani általános iskolai tanárok számára, melyek kifejezetten azt a célt szolgálják, hogy a tanárok az általuk tanított tantárgyon keresztül segítsék a kulcsfontosságú készségek fejlődését az általános iskolai tanulóknál. Ezek a tanfolyamok aktív, korszerű szemlélettel működnek, és céljuk, hogy megfeleljenek az általános iskolai tanárok elvárásainak és igényeinek.¹⁵

A kulcsfontosságú készségek oktatása gyorsan terjed a Szlovák Köztársaság oktatási és képzési rendszerében is. A Szlovákia középső részén fekvő *Liptovský Mikulás* kereskedelmi iskolájában a diákok minden szakmai tantárgyat moduláris rendszerben tanulnak. Innovatív tanítási és értékelési módszereket dolgoztak ki, és a kulcsfontosságú készségek a megújult tanterveknek részét képezik. E tantervek elkészítésében szociális partnerek is részt vesznek. Részben az ebben az intézményben szerzett tapasztalatokon alapul az a közelmúltban az Oktatási Minisztériumhoz benyújtott javaslat, amelynek témája a középiskolai rendszer megreformálása. E javaslatok kifejlesztése részben a PHARE szakképzési reform programja keretében történt, amely egy új rendszer és új tantervek bevezetésére törekszik az egész ország területén.¹⁶

A második esély iskola (mely intézményből termelőiskola formálható) *európai kísérletben* részt vevő 12 iskolából csak 2 olyan intézmény van, ahol kizárólag formális képzés folyik (Athén, Görögország és Seixal, Portugália), kettőben egyáltalán nem kerül sor formális képzésre (Bilbao, Spanyolország és Heerlen, Hollandia), ötben pedig mindhárom tanulási forma jelen van. Bár az iskolák nagy többsége szorosan kötődik az adott országban elfogadott nemzeti követelményekhez, programjaikat a leszakadás veszélyének kitett diákok sajátos szükségleteihez igazítják. A tanterveknek fontos kiegészítő eleme az életvezetéshez szükséges képességek fejlesztése. A tantervek – eltérő hangsúllyal és arányban – a következő területek fejlesztését tartalmazzák:

- **alapképességek** (értő olvasás, írás, számolás);

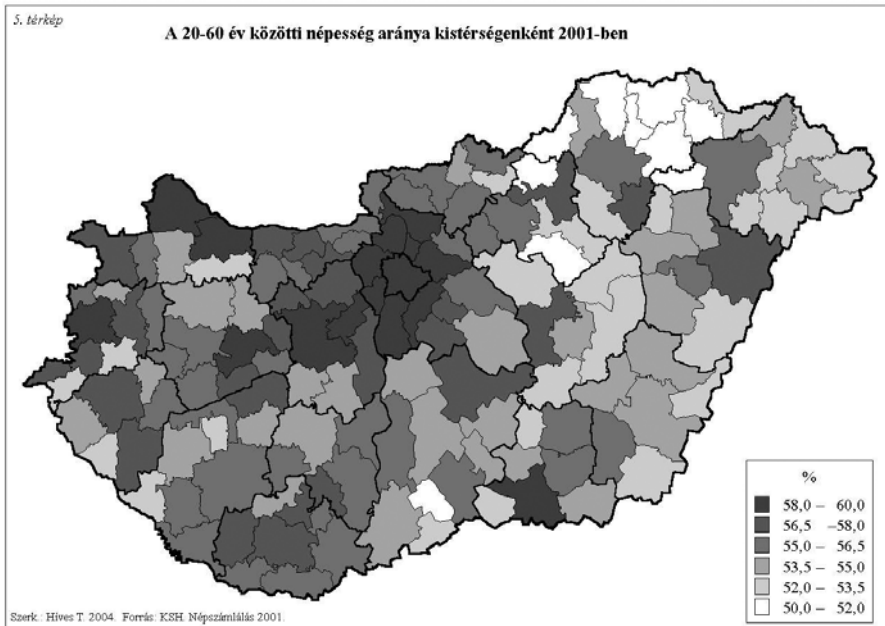
- szakmai képességek;
- kulcsképességek (élethosszig tartó tanulás, az ismeretek megszerzésének képessége, együttműködés és csapatmunka, szocializáció, etikai képességek, az életvezetés képessége);
- informatika, számítástechnika;
- nyelvi képességek;
- egyéb (pl. kulturális tevékenység, sport, kézművesség, művészeti tevékenység, zenélés stb.)

A legtöbb iskolában nagyon szűk a tantervnek az a része, ami mindenki számára egyforma és kötelező. Az individualizált oktatás a társadalom, a munka világa és a nemzeti alaptantervek alapkövetelményeire, valamint az egyén érdeklődésére, aspirációira, szükségleteire és korábbi tanulási tapasztalataira épül, e szempontokat egyaránt figyelembe vevő kombináció.¹⁷

Az *egyéni tanulási programok* kiinduló alapját a korábbi tanulási és munkatapasztalatok adják. E programok tartalmazzák a diák tanulási céljait és feladatait, valamint azt a folyamatot, azt az utat is, amely a célok eléréséhez, feladatok teljesüléséhez vezet. Az előrehaladást nyomon követik, a terven szükség szerint változtatnak. Tehát az egyéni tanulási program lényege magának a fejlődési folyamatnak a megtervezése és megvalósítása. Az egyéni tanulási program alapján való tanulásszervezés indokai:

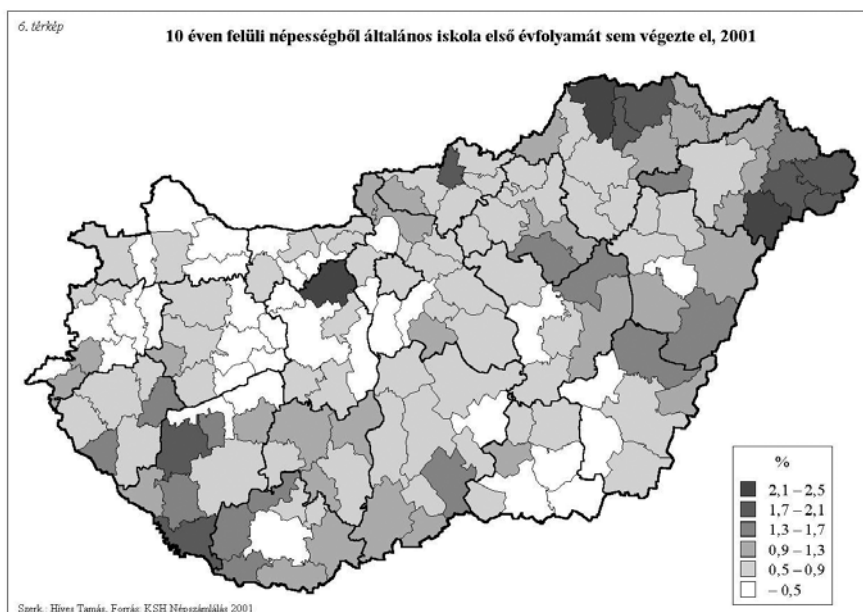
- megalapozottabban lehet meghatározni az egyén tanulási szükségleteit, igényeit;
- rugalmasabbá válik a tanulásszervezés;
- a diákok nagyobb felelősséggel vállalják a tanulást, ha lehetőséget kapnak arra, hogy annak tervezésébe már a kezdetektől bekapcsolódjanak;
- folyamatosan támogatni, segíteni lehet a diákok tanulás iránti elkötelezettségét;
- a további tanulás is tervezhetővé válik;
- az egyéni tanácsadáshoz adatokat, tényeket, illetőleg eszközt biztosít.

A programok megvalósulása során mindössze egyetlen helyszín van (Athén), ahol a munkahely szerepe csak mérsékelt a tanulási folyamatban. Másutt általában valós élethelyzetek valós szakmai feladatain keresztül tanulnak a diákok. Hollandiában az elméleti tananyag teljes mértékben a munkahelyi tevékenységekbe integrált. A leggyakoribb tanulásszervezési forma a projektmunka. Ugyancsak kiemelendő, hogy a feladatok általában kis, rövid távon elérhető mérföldkövekhez kötődnek, tekintetbe véve a diákok általában alacsony mértékű kitartását. Az eredményeket hetente lehet mérni, könnyen lehet nyomon követni.¹⁸

IV. Javaslat a termelőiskolák regionális létesítésére

Az alábbi regionális és statisztikai elemzésünkben arra törekedtünk, hogy feltárjuk azokat a kistérségeket, ahol a legtöbb társadalmi és gazdasági problémával találkozunk. Az elemzés célja, hogy megjelöljük azokat a településeket, ahol beindíthatónak véljük a termelőiskolai programot. A következő elemzések során elsősorban a KSH

történő elvándorlás (Miskolc, Ozd, Komló, Iatabánya). Bevándorlás főleg a nagyobb városokba, a nyugati határ mentén fekvő kistérségekbe (Sopron, Kapuvár, Kőszeg) Balaton és Velencei tó környékére történt (Balatonalmádi, Balatonfüred, Gárdony). Valamint a Duna vonalán fekvő legtöbb kistérségbe. A nagyvárosok közül némileg pozitív a vándorlási egyenlege Egernek, Szegednek, Kecskemétnek, Pécsnek, Győrnek.

A gazdaságilag aktív korú népességnek a statisztika a 15 és 65 közöttieket tekinti, de e korcsoport 15-19 év közötti részét már az előző térképen szereplő korcsoport tartalmazza, valamint az iskolába járás időtartalmának növekedésével, a 15-19 évesek legnagyobb része tanul. A 60 és 65 év közöttiek pedig javarészt nyugdíjasok, így a

1. ábrán szereplő 20 és 60 év közötti népesség tekinthető az aktív korúaknak. Az arányok megoszlásában jelentős területi különbségek mutatkoznak. A legnagyobb az arányuk Budapesten és környékén, Győr, Mosonmagyaróvár, Szeged, Székesfehérvár, Veszprém és Szombathely térségében. Feltűnően alacsony a 20 és 60 év közötti kor-

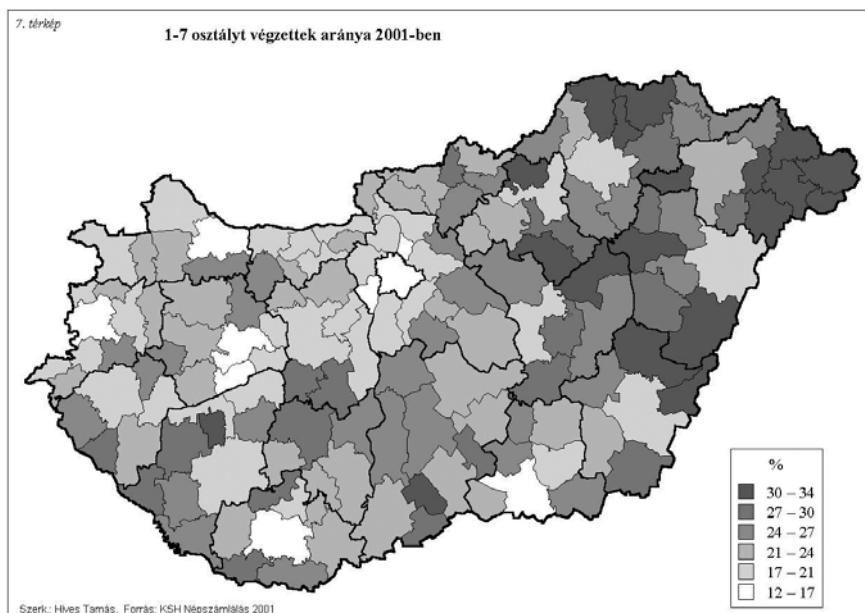
csoport aránya az ország északkeleti részén sok kistérségben (pl. Ózd, Edelény, Encs, Szerencs, Sárospatak, Heves, Tiszavasvári). Valamint alacsony még az ország keleti részén sok kistérségben. Ennek a magyarázata kettős, részben a magasabb születésszám miatt magasabb a 20 éven aluliak aránya és ezért alacsonyabb az aktív korúaké, illetve fordítva, az alacsony születésszám miatt magas a 20-60 évesek aránya (pl. Budapest); másrészt a népesség vándorlásában legnagyobb arányban ezen korcsoport vesz részt, vagyis ők mennek el leginkább a válsággal küszködő északkeleti kistérségekből. Elsősorban a vándorlásnak köszönhető, hogy a budapesti agglomerációban ilyen magas az arányuk, hasonló a helyzet pl. Szegeden is. Megemlíthető azonban még egy körülmény, hogy az északkeleti hátrányos helyzetű kistérségekben a legmagasabb az aktív korúak halálózása, valószínűleg ez is befolyásolja az eredményt.

1. ábra

A 20-60 év közötti népesség aránya kistérségenként 2001-ben

A népesség iskolázottsági szintje az elmúlt évtizedekben, így az 1990. évi népszámlálást követő években is folyamatosan emelkedett. Tovább folytatódott az iskolakötelezettségi korból kilépők körében az általános iskola 8. évfolyamánál alacsonyabb végzettségűek arányának csökkenése, és a megfelelő korú népesség végzettségének növekedése minden iskolázottsági szinten.

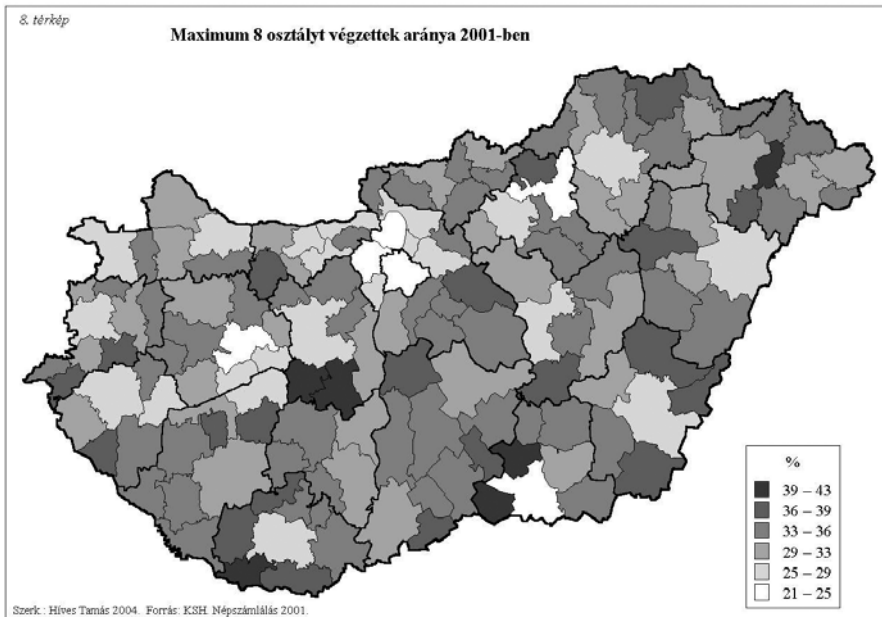
A népesség iskolázottságának bemutatását a végzettségi szintek térképi ábrázolásával mutatjuk be. Ezek: •általános iskola első évfolyamát sem végezte el •1-7 osztályt

2. ábra

A 10 éven felüli népességből általános iskola első évfolyamát sem végzettek aránya

Az aktív korú népességben belüli arányuk 0,6%, az időskorúak között 1%. Úgy tűnik, hogy csak 0,5% körüli értékben, de masszívan és folyamatosan újratermelődnek. Ez szám szerint 20 és 40 év közötti népességben belül mintegy 15 ezer embert jelent, akiknek semmilyen iskolai végzettsége sincs. A 2. ábra a teljesen iskolázatlan népesség arányát mutatja be kistérségenként a 10 évesnél idősebbek között. 1990-ben még országosan 1,2% volt az arányuk. 2001-ben is hasonló volt a területi megoszlás, bár összességében mintegy 40%-kal csökkent az arányuk, tulajdonítható ez annak, hogy lassan kihál az a generáció, akik körében még sokan nem jártak semmilyen iskolába, elsősorban a leghátrányosabb helyzetű roma népesség tartozott ide. A területi meg-

tolyamat eredménye, és azt jelenti, hogy az elmaradottság egy összetüggő régióján belül a dél-alföldi térségekben nem vagy csak alig találtunk analfabetizmust. Külön említést érdemel Budapest, melynek az értékei az országos átlag körüliek (0,6%) és nem hozzák a fejlettségéből várt jó eredményt. Budapesten jelenleg közel 10 ezer olyan ember él, akinek nincs semmilyen iskolai végzettsége.

Az előző képtől némileg eltérő kép bontakozik ki az 1-7 osztályt végzett népesség vizsgálatánál. A népesség azon rétege tartozik ide, amely valamilyen oknál fogva nem fejezte be a 8 osztályt, közéjük tartoznak azok is, akik csak 6 elemi jártak ki, de ők már túl vannak a 65 éven. Az országos korcsoportonkénti megoszlásból kitűnik, hogy a 1-4 osztályt végzettek aránya az 55 év alattiak között fél és egy százalék körüli és csak a 65 éven felülieknél ugrik meg, míg az 5-7 osztályt végzetteknél ez az érték egy-két százalék között mozog és a 60 év felettiéknél ugrik meg az arányuk. Összességében ez azt jelenti, hogy több mint 36 ezer olyan 15 és 54 év közötti ember él, akinek csak 1-4 osztályos végzettsége van és több mint 100 ezer, akiknek 5-7 osztályos a végzettsége a 2001-es népszámlálás alapján. A megyék közül a legtöbb Szabolcs-Szatmár-Beregben 27,4%-os az arányuk, míg a legkisebb Budapesten 12,4%. Az 1-7 osztályt végzettek arányát ábrázoló térképen (3. ábra) a legsötétebb színnel jelölt kistérségekben a 30-34%-ot is eléri azon népesség aránya, akik nem végeztek el a 8 osztályt. Ezen kistérségek (a négy legrosszabb értékű kistérségnél a %-ok is szerepelnek): hevesi (34,0%), encsi (33,8%) nyírbátori (32,9%) szikszói (32,8%) edelényi, fehérgyarmati, balmazújvárosi, csengeri, vásárosnaményi, tiszafüredi, lengyeltóti, tiszavasvári, mátészalkai, berettyóújfalui, jánoshalmi, szeghalomi, pétervásárai,

baktalórántházai, sarkadi, nagykállói, püspökladányi.

3. ábra

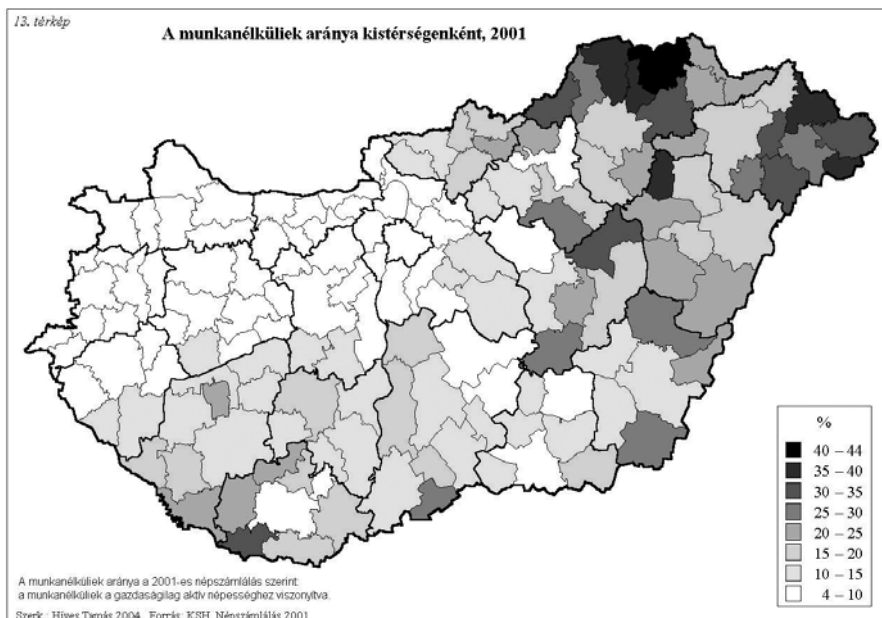
Az 1-7 osztályt végzettek aránya

A legnagyobb gyengén iskolázott népesség aránnyal rendelkező kistérségek a Felső-Tiszavidéken, Sajó völgyében, borsodi iparvidéken, Közép-Tiszavidéken, a bihari térségben, Fejér, Tolna megye határán, a Dráva mentén, Somogy megyében Balatontól délre található. A legalacsonyabb értékekkel jellemezhető kistérségek Budapesten és környékén, az ország északnyugati részén, a nyugati határ mentén, a Balaton északi oldalán, valamint Pécsen és Szegeden található.

Az általános iskola 8. évfolyamának megfelelő szintet végzett a 2001-es népszámlálás szerint a 15 éven felüli népesség 26,6%-a. Korcsoportok szerint 45 éven aluliaknak csak a 10-20%-a, (a többiek zömmel magasabb végzettségűek) az idősebbeknél ez az arány jóval magasabb. Ez számszerűsítve több mint 1,2 millió 15 és 55 év közötti embert jelent, közülük több, mint 640 ezer a 18 és 45 év közötti. A megyék között Nógrádban vannak a legnagyobb arányban, 33%.

¹⁹ 2001. évi Népszámlálás KSH, 2003

Markáns eltérés mutatkozik e mutató tekintetében a kistérségek között (4. ábra).

jellemezhető kistérségek. Magas értékek mutat Fejér megye déli része, Baranya és Somogy megye jelentős része. Alacsony értékek Budapesten és környékén vannak, de a déli, Alföld felőli agglomeráció viszont magas arányszámot mutat. Ugyancsak alacsony az arány a Balaton környékén, északnyugaton a Duna mentén, a nyugati határmentén (kivéve az Őrség), Szegeden, Egerben, Veszprémben és még néhány nagyobb városban.

A népesség számának csökkenésével és az időskorúak arányának növekedésével, a korstruktúra megváltozásával egyidejűleg a *foglalkoztatottak száma és aránya* az 1980-as években csökkenni kezdett. A csökkenés folyamata 1990 után felgyorsult. Ennek oka a rendszerváltozás, a társadalmi és gazdasági átalakulás, ami a kilencvenes években természetes részét képezte a gazdasági-strukturális átrendeződésének. Az 1990-es évtized első felében a foglalkoztatottak száma igen nagy mértékben, kerekén egymillió fölé esett vissza. Ez egyenes következménye volt a gyors ütemű privatizációnak, a létszámleépítéseknek, a gazdaságtalan vállalatok, vállalkozások megszűnésének. Az évtized közepétől

a visszaesést stagnálás, majd a foglalkoztatottak számának lassú növekedése váltotta fel. Ennek ellenére a 2001. február 1-jén a tizenegy évvel korábbiakhoz képest a foglalkoztatottak száma még mindig közel egyötöddel volt kevesebb.

A foglalkoztatottság csökkenésével összefüggésben az 1990-es évtized első éveiben a munkanélküliek száma rohamosan emelkedett. A munkaközvetítő szerveknél hivatalosan regisztráltak állománya mintegy 700 ezer fővel tetőzött 1993-ban. A regisztrált munkanélküliek létszáma ezt követően némileg csökkent ugyan, de még az évtized közepén is magas értéket mutatott, az 1990. évinek mintegy négyszeresét érte el.

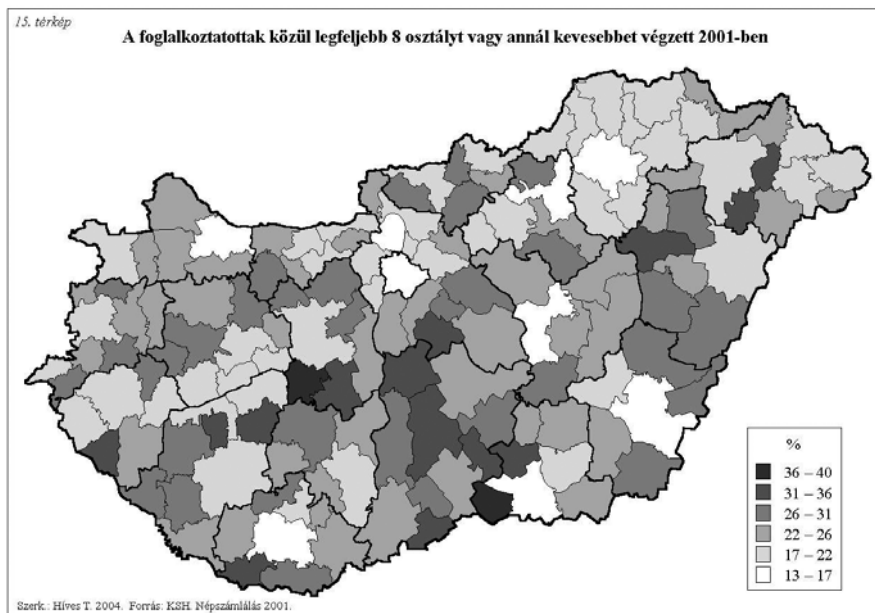
A 2001. évi népszámláláskor számba vett 416 ezer főnyi munkanélküli az 1990. évi munkanélküli állománynak több mint háromszorosát tette ki, a munkanélküliségi ráta – vagyis a munkanélkülieknek a gazdaságilag aktív népességhez viszonyított aránya – az 1990. évi 2,7 százalékkal szemben 10,1 százalékra nőtt.¹⁹ A 2001. évi népszámlálás munkanélküliséggel kapcsolatos adatai magasabb értéket mutatnak, mint a KSH folyamatos munkaerő-felmérésének ugyanerre vonatkozó információja. A népszámlálás inkább a kérdezett személy szubjektív megítélésén alapuló állapotot rögzíti.

A foglalkoztatottság és a munkanélküliség alakulásában az ország egyes régiói között jelentős különbségek mutatkoznak. A legkedvezőbb foglalkoztatott arányt (41,5%) Nyugat-Dunántúlon észlelték, amely több mint 5 százalékponttal haladta meg az országos átlagot. E térségen belül is országosan kiemelkedő a foglalkoztatottak aránya Vas megyében (43 százalék). Az ország középső részén a népesség foglalkoztatottsági helyzete kedvező, amit elsősorban a fővárosban rendelkezésre álló sokrétű munkalehetőségek biztosítottak. Budapesten a népesség 42 százaléka volt foglalkoztatott, ami az országos átlagos viszonyítva 6 százalékpontos többletet jelentett. A közép-dunántúli térség, illetve az e térséghez tartozó megyék népességének foglalkoztatási mutatói szintén viszonylag magasak, melyek előnyös elhelyezkedési lehetőségekről tanúskodnak. Más a helyzet a legkedvezőtlenebb értékeket mutató, hátrányos helyzetű Észak-Magyarország és az Észak-Alföld régiókkal. Itt a 2001. évi népszámlálás alkalmával, a mind a munkanélküliségi (16%), mind a foglalkoztatottsági (30%) értékek egyaránt 6 százalékponttal maradtak az országos átlagtól. Az e régiókhöz tartozó megyék közül Észak-Magyarországon Borsod-Abaúj-Zemplén megye, az Észak-Alföldön Szabolcs-Szatmár-Bereg megye foglalkoztatottsági aránya (28, illetve 27%) volt kedvezőtlenebb az adott régió átlagához képest.

A Dél-Dunántúl és a Dél-Alföld foglalkoztatottsági helyzete a két előbbi régiónál előnyösebb képet mutatott, azonban itt sem éri el az országos átlagot. A munkanélküliséget jelző mutató a foglalkoztatottsággal párhuzamosan, de azzal fordított arányban mozog. A munkanélküliség viszonylag alacsony azokban a régiókban, ahol a foglalkoztatottság színvonala az átlagot meghaladja. Ez vonatkozik elsősorban a Nyugat-Dunántúlra, továbbá Közép-Magyarországra és Közép-Dunántúlra. Az északeleti térségekben viszont a foglalkoztatottság 2001-es alacsony szintje ellenére a munkanélküliek jóval magasabb aránya

mellett azzal a következménnyel jár, hogy a népesség jelentős hányada kiszorult a munkaerőpiacról, és az inaktív keresők vagy az eltartottak csoportjába kerül át.

A munkanélküliségi ráták vizsgálata élesen megvilágítja a különbségeket. e mutató

- Erősen alul foglalkoztatott kistérségek, elsősorban az ország északkeleti részén helyezkednek el, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén megyékben, de Baranyában, Somogyban és Szolnok megyékben is előfordulnak ilyen kistérségek (pl. Sellye, Barcs, Tiszafüred).
- Átlag körüli aránnyal rendelkező kistérségek; azonban ezen belül is az alacsonyabb foglalkoztatottsági aránnyal rendelkező kistérségek az ország keleti felében és Dél-Dunántúlon találhatóak. Közép- és Nyugat-Dunántúlon a magasabb értékkel jellemezhető kistérségek fordulnak elő. Viszonylag kedvezőbb értékek mutatnak egyes Bács-Kiskun és Csongrád megyei kistérségek (pl. Kecskemét, Kiskunfélegyháza, Kiskőrös, Szeged, Szentes, Hódmezővásárhely).

A kedvező helyzetben levő kistérségek talán még egyértelműen csoportosulnak az ország észak-nyugati részén és a főváros környékén. Ezen a területen sok kistérségben alig csökkent a foglalkoztatottak aránya 1990-hez képest, vagyis 2001-ben csak 3-10%-kal kevesebb a foglalkoztatott mint 1990-ben, míg az ország északkeleti részén sok kistérségben alig haladja meg a felét. Pécs és Paks kivételével Dél-Dunántúlon szintén sok az olyan kistérség, ahol jelentősen 30-40%-al csökkent a foglalkoztatottak aránya. Viszont kimutatható egy tengely Budapeستől Szegedig, ahol kedvezőbb a helyzet, 1990-hez képest csak 15-25%-kal csökkent az arány. Megyei szinten a foglalkoz-

tatottak számának csökkenése azt jelenti, hogy Vas megyében csak 5%-kal csökkent, míg Borsod megyében közel egyharmadával.

A munkanélküliség ábrázoló 5. ábra a 2001-es népszámlálás munkanélküliségi rátája alapján készült 19 (a munkanélkülieknek a gazdaságilag aktív népességhez viszonyított aránya).

5. ábra

A munkanélküliek aránya kistérségenként 2001-ben

A térkép jól alátámasztja a fent leírtakat, az ország északnyugati részén valamennyi kistérségben alacsony a munkanélküliség. Az ország északkeleti felén mindenütt magas az arányuk, a legmagasabb: Encs (43%), Vásárosnamény (39%), Szikszó (38%), Csenget (38%), Edelény (36%) kistérségekben (több mint 35%). Az északi és az észak-alföldi régióban csak Eger és Jászberény kistérségekben alacsony a munkanélküliség. Ezzel szemben a nyugat- és közép-dunántúli régióban csak a dél-dunántúli régióval érintkező néhány kistérségben magasabb a munkanélküliek aránya (Sárbogárd, Enying, Nagykanizsa, Letenye, Tapolca). Dél-Dunántúl vegyes képet mutat, de jellemzően magas a munkanélküliek aránya, kivétel Pécs és Pécsvárad térsége és a Balaton környéke. Különösen magas a Dráva menti kistérségekben. A dél-alföldi régió szintén megosztott, a Budapest-Szeged vonal mentén alacsony, míg Békés megyében inkább magas a munkanélküliek aránya. Különösen súlyos a helyzetük a tartósan munka nélkül levőknek. Ők azok aki már 180 napnál régebben nem találnak munkát.

A tartósan munkanélküliek arányát a munkanélküliekhez viszonyítva megállapíthatjuk, hogy területi megoszlásuk hasonló, mint a munkanélküliséget mutató térképen, vagyis az ország északkeleti részén, valamint Dél-Dunántúlon vannak a legnagyobb arányban. Északkeleten a legrosszabb a helyzet, ahol sok a munkanélküli, ott sok a tartósan munkanélküli, viszont például Salgótarjánban és Füzesabonyban nem olyan nagy a munkanélküliség, ám közülük a legtöbben 180 napon túli munkanélküliek. Fordított a helyzet Fehérgyarmaton, ahol úgy tűnik, időnként találnak munkát a munkanélküliek. Közép- és Nyugat-Dunántúlon bár igen alacsony a munkanélküliség, viszont néhány kistérségben közülük magas a tartósan munkanélküli, ilyen pl. Oroszlány, Tatabánya, Ajka, Szentgotthárd. Budapest környékén is van néhány kistérség, ahol bár nagyon alacsony a munkanélküliség, de úgy tűnik, hogy aki kiesik a munkaerőpiacról, nehezen talál vissza. Ilyen pl. Szentendre, Gödöllő, Gyál.

A foglalkoztatottak iskolázottságában az elmúlt két évtizedben alapvető jelentőségű átalakulás ment végbe, amely lényeges mértékben hozzájárult a foglalkozási struktúra változásához. 1980-ban a foglalkoztatottak többsége még nem rendelkezett az általános iskolai szintet meghaladó végzettséggel, és azoknak az aránya sem volt elhanyagolható, akik az általános iskolai tanulmányaikat nem fejezték be. Az utóbbiak részben az idősebb korcsoportokba tartoztak, tankötelezettségük csak az általános iskola 6. osztályra terjedt ki. Az idősebb generációhoz tartozók fokozatos inaktívvá válása is hozzájárult ahhoz, hogy azoknak az aktív dolgozóknak a hányada, akik általános iskolai tanulmányaikat nem fejezték be, 2001-re már egészen minimális szintre, 1% alá esett vissza. Növekedett ugyanakkor a középfokú szakmai végzettséggel (szakmunkásképző, szakiskola) rendelkezők, valamint az érettségizettek csoportja. Együttes részesedésük 1980-ban a foglalkoztatottak 38 százalékát, 1990-ben csaknem felét, 2001-ben több mint háromötödét alkotta. Az egyetemi, főiskolai oklevelet szerzett foglalkoztatottak hányada 1980-ban még viszonylag szerény, 8 százalék volt, 1990-ben viszont már egynegyedük rendelkezett felsőfokú iskolai végzettséggel. A döntő fordulat itt is a rendszerváltozás után, az 1990-es évtizedben következett be, az egyetemi, főiskolai oklevéllel rendelkezők aránya 2001-ben megközelítette a foglalkoztatottak egyötödét (18%), az érettségizettek és a diplomások együttesen pedig már a foglalkoztatottak többségét alkották. A foglalkoztatottak iskolai végzettségének emelkedése és foglalkozási struktúrájának változása fokozatosan egymásra hatva alakult ki. A magasabb iskolai végzettségűek kvalifikáltabb munkákat képesek elvállalni, és a technológiai fejlődésnek köszönhetően a munkaerőpiacon is többnyire a magasabb ismereteket igénylő munkákra van szükség.²⁰

Kistérségenként vizsgálva a legalacsonyabb végzettségűek arányát, a foglalkoztatottakon belül (6. ábra) elmondható, hogy elsősorban az ország középső területein magas az arányuk.

6. ábra

A foglalkoztatottak közül legfeljebb 8 osztályt vagy kevesebbet végzettek aránya 2001-ben

Magas még a bihari és hajdúsági kistérségekben (pl. Berettyóújfalu, Balmazújváros), Dráva mentén és a Dél-Alföld egyes kistérségeiben, különösen a Kiskunságban, igen magas Fejér megye déli részén, országosan a legtöbb Enyingen 40%. Igen sok a 8 osztályt vagy annál kevesebbet végzettek aránya a következő kistérségekben: Mórahalom, Kiskunmajsa, Kistelek, Sárbogárd, Letenye, Sellye, Lengyeltóti és Balmazújváros kistérségekben. Feltűnő viszont, hogy az országnak azon kistérségei, ahol igen alacsony az iskolázottsági szint, pl. Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, különösen a zempléni, Hernád-völgyi, beregi, szatmári kistérségekben alacsony a foglalkoztatottak közül a 8 osztálynál kevesebb végzettséggel rendelkezők aránya. Ebből következik, hogy számukra ez a vidék nem sok munkalehetőséget kínál.

A társadalom és a gazdaság szerkezetének átalakulásához szükségképpen mélyreható technológiai változások is társultak. A régi, elavult technológiák háttérbe szorú-

²¹ A kutatási füzet jelen fejezetét dr. Benedek Andrásné készítette.

lásával egyidejűleg új technológiák terjedtek el. A gazdaságtalanul termelő bányák és üzemek megszüntetése, a piacon alig vagy egyáltalán nem értékesíthető termékeket gyártó nagyüzemek átalakítása, esetenként megszüntetése egyrésztől, másrésztől pedig az informatika, a hírközlés térnyerése olyan tényező, amelyek átalakítja a munkaerő szükségletet. A technológiai változások mellett meghatározott tevékenységek felértékelődésében a társadalmi-gazdasági folyamatok is kifejezésre jutnak.

A termelőiskola koncepciója Magyarországon az 1990-es évek végére kísérletképpen néhány településen meghonosodott. Vita zajlik arról, hogy a lemorzsolódott fiatalok felzárkóztatása és szakképzése hol történjen.

A *hagyományos iskola* hívei a meglévő iskolarendszer bővítésével kívánják a kérdést megoldani. E koncepció mellett szól, hogy a már működő intézményekben adóttak a tárgyi, technikai és személyi feltételek. Így jelentősebb anyagi ráfordítás nélkül biztosítható a felzárkóztató-szakmai alapozó képzés feltétele. Ellenérvként hozható fel, hogy egyrészt a termelőiskola potenciális tanulói a hagyományos iskolától eltérő pedagógiai módszereket igényelnek, amelytől a pedagógusok egy része idegenkedik. Másrészt nehezen vihetők vissza abba az intézménybe a fiatalok, ahol korábban kudarcélményeiket megélték. Arról nem is szólva, hogy ezen fiatalok magatartásukkal rombolnák a hagyományos iskolák fegyelmét és meglévő követelményrendszerét.

Az *önálló termelőiskolai koncepció* mellett szól a termelőiskola újszerű elemein túl az is, hogy a fiatalok differenciáltan 1-3 évet tölthetnek az intézmény falai között, így a pedagógiai hatás eredményesebb. Az első év a felzárkóztatást, második év a szakképzést, a harmadik év az átmeneti foglalkoztatást szolgálja.

Ez az idő már elégségesnek tűnik arra, hogy a fiatalok személyiségében is tartós változások következzenek be. Ugyanakkor jelenlegi törvényi szabályozás közepette a termelőiskolák létrehozása és működtetése nagyon nehéz feladat:

- A tiszta profilú, Dániában honos termelőiskolai modell megvalósítása nálunk csak távlatokban lehetséges. A termelőiskola Magyarországon hivatalosan nem minősül sem oktatási, sem szakképző intézménynek, így a tanulók után nem jár a normatív állami támogatás.
- Magyarországon még erős a bizonyítvány fetisizmus. A hivatalos szervek, de a szülők és a tanulók egyaránt a képzés végén bizonyítványt igényelnek. Mindez pedig eltér a dán alapmodelltől, ahol nincs osztályozás és vizsga. A fiatalok elhelyezkedésekor csak egy ajánló levelet kapnak, amely a piacgazdaság körülményei között elégségesnek bizonyul, mivel a munkahelyeken a mérce az, hogyan tudja az egyén a feladatot elvégezni.
- A termelőiskola jogállását tekintve ma munkaerő-piaci intézménynek nevezhető, mivel munkanélküli fiatalok iskolarendszeren kívüli felzárkóztatását, képzését és foglalkoztatását szervezi. Ehhez szükséges pénzeszközöket évenkénti munkaügyi pályá-

zatokon igyekszik elnyerni. Ez a finanszírozási mód nem teszi lehetővé a hosszabb időintervallumban való gondolkodást, hátráltatja a termelőiskolai hálózat kiépülését.

A megoldás lehetne a projekt-finanszírozás bevezetése, amely a hagyományos termelőiskolai tevékenységet is támogatná a nyugat-európai gyakorlatnak megfelelően.

Regionális kutatásunk, illetve statisztikai elemzésünk alapján a következőket javasoljuk.

A működő magyarországi termelőiskolák mindegyikére jellemző, hogy jelentős támogatásban részesülnek mind anyagi, mind szakmai értelemben a *megyei munkaügyi központoktól*. A megyei munkaügyi központok szervezésében megvalósuló, illetve megvalósulás előtt álló programok megfelelő szintű és stabil működésének feltétele az ágazati szintű koordináció és további kiegészítő szakmai, illetve anyagi támogatás. A termelőiskolai program szélesebb körű elterjesztéséhez két szaktárca együttműködését feltételnek látjuk, gondolunk itt az Oktatási Minisztériumra és a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztériumra.

A regionális és statisztikai elemzésünk alapján az alábbi kistérségi központokban javasoljuk a termelőiskolai program elkezdését:

Ajka, Balmazújváros, Baktalórántháza, Barcs, Bátorfyerenye, Berettyóújfalu, Cegléd, Csenger, Dombóvár, Edelény, Encs, Enying, Fehérgyarmat, Heves, Jánoshalma, Kapuvár, Kiskunmajsa, Kistelek, Lengyeltóti, Letenye, Mátészalka, Mórahalom, Nagykanizsa, Nagykálló, Nyírbátor, Oroszlány, Pétervására, Püspökladány, Sarkad, Sárbogárd, Sellye, Siklós, Szeghalom, Szentgotthárd, Szolnok, Tapolca, Tatabánya, Szikszó, Vásárosnamény, Tiszafüred, Tiszavasvári.

Különösen fontos, hogy olyan kistérségekben létesüljön *termelőiskola*, melynek vonzásközpontjában létezik oktatási, illetve művelődést szolgáló intézmény. Ilyen típusú intézménynek véljük az ún. dolgozók általános iskoláját (számuk jelentősen csökkent, az 1999/2000-es tanévben 58 ilyen intézmény működött), a vegyes profilú képző intézményeket (általános iskola és szakiskola) és/vagy művelődési házakat, illetve otthonokat. Vizsgálatok jelzik, hogy a gazdaság alapvetően a szakképzettek foglalkoztatását részesíti előnyben, ugyanakkor sok esetben hiányolja a konkrét és alapos szakmai ismereteket, termelési tapasztalatokat. Vagyis elsősorban azokat foglalkoztatja szívesen, akik műveltebbek, szélesebb szakmai ismeretekkel rendelkeznek, illetve könnyebben szocializálhatók. Ezt a feladatot valamilyen formában el kell látni, s ennek a funkciónak nincs egyetlen „klasszikus” útja.

V. Esettanulmány²¹

V.1. A Magyar Iparszövetség Oktatási Központ rövid bemutatása

A Magyar Iparszövetség Oktatási Központ Kft. (MIOK) jogelődjével együtt több mint 25 éve folytat felnőttképzési tevékenységet Budapesten és az ország tíz nagyvárosában, köztük Pécsen is. A felnőttképzési vállalkozás 1994-ben hozta létre a Magyar Iparszövetség Oktatási Központ Alapítványt (továbbiakban Alapítvány) azzal a céllal, hogy iskolákat hozzon létre és tartson fenn. Az alapítvány által működtetett iskolák (2001-től József Nádor Szakképző Iskola) kézműves, kereskedelmi, közgazdasági és idegenforgalmi szakmákban folytattak képzést és szakmai vizsgáztatást.

Pécsen az első tanévben – az országban egyedüliként – fonottbútor-készítő és virágkötő szakmákban folyt a képzés. Az 1998/99-es tanévtől bővült a választás lehetősége fazekas, kosárfonó, virágkötő-berendező és szőnyegszövő osztályok indításával.

A hátrányos helyzetű, esetenként fogyatékos tanulók iránti nyitottsága az alapítványnak és az egész intézménynek a kézműves tagozat beindításával kezdődött és tart a mai napig.

A tanulók többsége a megye gazdaságilag hátrányos térségeiből érkezett, családi hátterük szétesett, eddigi életük kudarcok története. Az iskola pedagógiai-nevelési programja a szakma tanításán túl hiánypótlást, szocializációs készség növelését, életvezetés kialakításának segítését is megcélozta. Segítő partnereinkkel, civil szervezetekkel a program eredményesen alakult.

1998-ban fogalmazódott meg a pécsi kollégákban a kérdés, milyen módon lehetne a fiatal felnőttek számára is, a célcsoport társadalmi, szociális és mentális adottságait figyelembe véve a hagyományos felnőttképzés helyett komplex programot nyújtani. Bérleményként a jelenlegi profilnak megfelelő, szakmai oktatásra alkalmas tantermekkel és műhelyekkel rendelkeznek, melyeket önerőből fejlesztettek ki és láttak el oktatástechnikai eszközökkel, illetve a munka végzéséhez szükséges munkapadokkal, szerszámokkal, kisgépekkel.

A MIOK felnőttképzési tevékenysége során azt tapasztaltuk, hogy a képzés során nem alakult ki olyan termelési rutin, amely a munkaerőpiacon jól érvényesíthető, illetve rövidtávon piacképes termékével megkönnyíti a vállalkozás kezdetét. Ezért olyan szakképzéssel összekapcsolt gyakorlati foglalkoztatásra, tényleges piaci és munkaerő-piaci helyzetismeret kialakítására volt szükség, amely eredményesebb munkahelykereséshez segíti, „kényszervállalkozás” helyett a sikeres vállalkozás útjára segíti a személyt. Ennek lehetőségét remélték a *termelőiskolától*, amelyet az Alapítvány *önálló szerve-*

zetként működtet 1999. január 1-től Pécssett. A program olyan megoldást keres, amely a pályakezdő fiataloknak munkatapasztalat szerzésére, képzésére, munkába helyezésének segítésére ad módot.

V.1.1. Miért termelőiskola?

A MIOK a felnőttképzésbe is be kívánta vonni azt a célcsoportot, amelyre jellemző, hogy halmozottan hátrányos helyzetű, alacsonyan iskolázott, szakképzése csak személyiségének fejlesztésével párhuzamosan valósítható meg. A projekt alap gondolata, hogy munkára nevelni csak munkával lehet.

A fenti célok megvalósítását az Országos Foglalkozási Közalapítvány által kiírt pályázat és a Baranya Megyei Munkaügyi Központ képzési támogatása tette lehetővé. Később egyéb pályázati forrásokból, pl. PHARE további projektek indultak.

A termelőiskola iskola is, meg nem is, munkahely is, meg nem is. A résztvevők felnőttképzési szerződéssel vesznek részt a programokban, ugyanakkor munkaszerződést is kötnek velük. Kétségtelen, hogy a munkaszerződés szükséges a jogi forma miatt is, a résztvevők szempontjából viszont minimális megélhetési lehetőséget jelent. Ez alapvető feltétele, hogy a programban részt tudjanak venni, hiszen nem rendelkeznek önálló jövedelemmel, miközben eltartók, családfenntartók, valamint a program ideje alatt nincs módjuk alkalmi munkavállalásra sem. A foglalkoztatás ideje alatt még természetesen nem teljesítik a kifizetett munkabérek megfelelő követelményeket, a foglalkoztatás ezért főként munkatapasztalat, a szakmai kompetenciák megismerését jelenti, ami értéket is teremt.

Projekt-ciklus	Mezőgazdasági jellegű kézműves tevékenységek	Ipari jellegű kézműves tevékenységek	Kismesterségek – népi-, iparművészeti tevékenységek	Humán- és idegenforgalmi szolgáltatás
1.	Gyógynövényismerő és -terjesztő, Parkgondozó	Bőripari szabás, Kesztyűs	Fonottbútor-készítő, Faműves	Pincér Szakács
2.	Gyógynövényismerő és -terjesztő Kertész Parkgondozó	Faipari gépmunkás, Kőműves	Fonottbútor-készítő, Faműves	Pincér Szakács
3.	Parkgondozó	Bőripari szabás, Kőműves, Erdőművelő, fáktermelő	Kosárfonó és fonottbútor-készítő, Faműves	Pincér Szakács
4.	Kőműves	Kőműves, Szerkezetlakatos, Faipari gépmunkás, Kőműves, Varrómunkás	Kosárfonó és fonottbútor-készítő	Pincér, Szakács, Szociális gondozó és ápoló, Dajka, dada

Pontosan milyen értékeket? A Pécsi Termelőiskolában az elmúlt 5 évben mindig volt kosár- és fonottbútor készítő csoport. Megrendelésre dolgozva, bevételt produkálva, a megyében ismertté tették a fűzből készült termékeket. Az építőipari szakmacsoport dolgozói aktívan részt vesznek az alapítvány épületeinek, saját tantermeiknek, műhelyeiknek kialakításában és folyamatos karbantartásában. A parkgondozók és a kertészek részt vesznek a város közterületeinek gondozásában is. A vendéglátóipari szakmunkások a Batthyányi Kastélyszállóban dolgoznak, közreműködnek a vendégek kiszolgálásában és külső rendezvényeken.

A program egész foglalkoztatási folyamatát végigkíséri a képességek maximális fejlesztése a leendő munkavégzés szempontjából. A termelőiskola folyamatosan bővíti partneri körét olyan cégekkel, vállalkozásokkal, ahol a résztvevők a szakmunkásvizsga után dolgoznak. A munkahely kiválasztása és a munkahelyre irányítás a program vége előtt általában kettő hónappal megtörténik. A fiatalok mintegy 50%-a az első ajánlott munkahelyen megmarad, a többiek több munkahelyi váltással találják meg végleges helyüket.

V.2. A termelőiskolai program bemutatása

A munkanélküliség problémáit sem a munkahelyteremtés ösztönzése, sem a korszerűsített oktatás nem tudják megoldani úgy, hogy ne maradjanak a periférián – nagy számban – olyan csoportok, amelyek tartósan munkanélküliek. Az iskolarendszerből kikerült, szakmával nem rendelkező fiatalok nehezen viselik el, hogy nincs rájuk szükség. Halmozottan hátrányos helyzetbe kerül, és megélhetési gondokkal küzd a munkanélküli ellátásból, segélyezésből kikerült, de munkát és kereseti lehetőséget nem találó személy és családja. A felnőttképző szervezetek mellett – vagy ezek keretében – szükség van olyan szervezetre, amely az oktatást és a társadalmi szocializáció összetartozó feladatait, valamint a leszakadó rétegek szociális problémáit, átmeneti foglalkoztatásukat képes megvalósítani a képzés – termelés – gazdálkodás szoros egységét biztosító termelőiskola keretében:

- a képzéssel, továbbképzéssel, átképzéssel, a tanulási képesség fejlesztésével,
- a munkahely és vállalkozási lehetőség keresését segítő és az alkalmazkodás szintjét fenntartó személyiségfejlesztéssel,
- a tanult szakma begyakorlásához műhely- és munkaeszközök, valamint – a törvényes kereteknek megfelelő – piaci és kereseti lehetőségek biztosításával, termelő közösségben végzett átmeneti foglalkoztatásukkal.

A termelőiskola alapkoncepciója, hogy a jelenlegi túlzottan ipari, kereskedelmi munkaerőpiacra koncentráló képzés mellett kialakítson és hosszú távon működtessen olyan képzési modellt is, amely a „tercier” ágazatra, a kisipari, lakossági szolgáltatási tevékenységre készít fel, illetve rugalmasan követni tudja az adott megyében, kistérségben a kis létszámigényű szakmákra történő képzést, átképzést.

A pedagógiai koncepció lényege a szakmai és személyiségi stabilitásra felkészítő komplex képzési-nevelési program megvalósítása, amely a nyitott képzés IKT (Információs és Kommunikációs Technika) komponenseit felhasználva szakmacsoportos képzéssel a kézműves alap- és rokonszakmák „átjárhatóságát” segíti elő, valamint életszerű helyzetben fejleszti a reális önismeretet, és a pozitív személyiségjegyeket, és lehetővé teszi a tanult szakma készségszintű begyakorlását.

A termelőiskola olyan szervezeti keretrendszer, amely a *képzés-termelés-gazdálkodás* egységét biztosítva egyszerre valósítja meg az oktatás, az átmeneti foglalkoztatás és a társadalmi stabilizáció feladatait, valamint kezeli a leszakadó rétegek szociális problémáit. A termelőiskola hallgatói hasznos munkatevékenység végzése közben szerzik meg azokat a készségeket, ismereteket és szaktudást, amelyekre szakképzettségükhöz, sikeres elhelyezkedésükhöz, munkaerőpiaci és társadalmi beilleszkedésükhöz szükségük van.

A termelőiskola, mint képzési forma eltér attól, amelyben a hallgatók korábbi tudarcaikat elszenvedték. A program előtérbe helyezi a produktív tanulást, az elméleti ismereteket a gyakorlatban, valós előfordulási környezetükben mutatja be.

A program a hátrányos helyzetű fiatalok problémáira komplex módon kínál megoldást. A hátrányos helyzetű fiatal aktívan részt vesz a problémafeltáró-probléma-megoldó folyamatban, ezáltal olyan technikákat sajátít el, melyek birtokában a programból való kikerülés után is képes lesz saját élete irányítására, a munkaerőpiacon való eredményes érvényesülésre.

A munkavégzéssel összekapcsolt képzést olyan pszichoszociális támogatás egészíti ki, amely javítja a képzésben való eredményes részvételt, csökkenti a lemorzsolódás veszélyét és segíti a résztvevők munkaerőpiaci reintegrációját. A program szakképző és közösségformáló funkciója mellett szociális szempontból is jelentős termelő közösséget működtet, szervezi annak műhely-, szerszám- és nyersanyagellátását, a piaci értékesítés formáit. A képzés hozzájárul a hátrányos helyzetűek átmeneti idejű „tranzit” foglalkoztatásához, későbbi elhelyezkedésükhöz. Segítséget nyújt kézműves vállalkozásuk megszervezéséhez, rentábilis működtetéséhez. Jelentősen növeli a munkaerőpiacon hátrányos helyzetű munkanélküliek elhelyezkedési esélyeit, elősegíti társadalmi reintegrációjukat.

A program tervezői megvizsgálták azt is, hogy miként illeszthető Baranya megye munkaerőpiaci helyzetéhez a programjuk, azaz mi indokolhatja az indítás szükségességét. Baranya megyében évtizedeken át egyoldalú iparszerkezet (bányászat), majd annak megszűnése jelentős hátrányokat okozott a városi lakosságnak. Az aprófalvas települések, földdel nem rendelkező, vagy megélhetést nem biztosító törpe gazdaságokkal rendelkezők, és a térségben nagy számban élő romák életesélyei romlottak. Az iparfejlesztés korlátai, illetve falusi körülmények miatt más utak keresése is szükségessé vált.

A program előkészítői az elemzéshez felhasználták a Baranya Megyei Munkaügyi Központ 1998. évi munkaerő-piaci prognózisát, 244 gazdálkodó szervezet információit, a Baranya és Somogy megyei kézműves kamarák tapasztalatait.

A dél-dunántúli régióban 1997-ben megállt a korábbi évek gazdasági romlása és megindult egy szerény gazdasági növekedés, amely az elemzett vállalkozások 71%-ának véleménye szerint 1998-ban folytatódik. A foglalkoztatottság alakulásában ez még nem eredményezett növekedést, de figyelemre méltó, hogy a foglalkoztatott létszám fogyásának üteme lelassult. A korábbi, évi 7-8%-kal szemben 1997-ben 1,2% volt a csökkenés. A megyei munkaügyi központ rövidtávon a munkanélküliség stagnálásával számolt.

Ágazati arányokat tekintve az elmúlt években munkaerő csökkenés leginkább a bányászatban, a közszolgáltatásban és a kereskedelemben történt. Növekedés indult ugyanakkor az építőiparban (10,2%), az egyéb szolgáltatásban (6,8%) és a feldolgozóiparban (4,6%).

Az elemzések szerint feltételezték, hogy a következő években ez a tendencia fog fennmaradni vagy erősödni. A különböző munkaügyi elemzések és a kézműves kamarák jelzései szerint a munkanélküliek számottevő felvevő piacává vált a feldolgozóipar, a lakossági szolgáltatás, és a kézműves kisipar. Erre a bázisra alapozták a termelőiskola hosszú távú jövőjét.

A dél-dunántúli régió kézműves kamarái és a különböző szakmai ipartestületek elemzése szerint a kisipari szolgáltatásban azok a szakmák tudnak fennmaradni és növekedni, amelyek szakmacsoportra alapozva – több szakmás mesterekkel vagy alkalmazottakkal – rokon szakmákban szélesebb körű szolgáltatást vagy termelést vállalnak. Ezzel képesek rugalmasan alkalmazkodni a piaci változásokhoz és ennek megfelelő személyi tulajdonságokkal rendelkeznek.

A program fő célja, hogy az életén változtatni akaró, de szociálisan, mentálisan hátrányos indulási helyzetben lévő pályakezdő fiataloknak, vagy tartós munkanélkülieknek szakmai tudást nyújtson, piacépes termelési jártasságokat, vállalkozási képességeket és ehhez szükséges személyiségvonásokat fejlesszen ki bennük. Feltételezték, hogy ezek együttesen elősegítik számukra önálló egzisztencia megalapozását és tartós megtartását.

A program egyik célkitűzése, hogy megismertesse és elfogadtassa a fiatalokkal az élethosszig tartó tanulás igényét.

A termelőiskolai program sajátosságai:

- elmélet és gyakorlat szoros egységben történő tanítása, a produktív tanulás, élménypedagógia alkalmazása
- egyéni haladási ütem biztosítása és dokumentálása
- curriculum-szemlélet
- visszacsatolás, nyomon-követés
- a tradicionálistól eltérő pedagógus szerepnek való megfelelés: a tanár, mint nevelő, egyéni tanácsadó, partner és csapat-moderátor
- képzés-termelés-gazdálkodás egységes szemléletének kialakítása, és gyakorlati jártassággá fejlesztése
- az iskola önfenntartásához, önfinanszírozásához történő értékteremtő hozzájárulás és sikerélmény kialakítása
- a személyiség fejlesztése, a reális önismeret és énkép kialakítása, a vágyak összhangba hozása a reális lehetőségekkel, ezáltal a társadalmi integráció előkészítése

²² Végzett hallgatók, hallgatók ismeretségi köre.

A termelőiskola az alábbi elemekből épül fel:

- képzés, továbbképzés, átképzés, tanulási készségek fejlesztése
- személyiségfejlesztés, kulcsképessegek fejlesztése
- tanult szakma begyakorlásához műhely-és munkaeszközök biztosítása
- termelő közösségben végzett átmeneti foglalkoztatás
- munkahely és vállalkozási lehetőség keresésének segítése
- szociális szolgáltatás
- mentálhigiénés szolgáltatás
- utógondozás

V.3. A projektek bemutatása

Az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány 1999. április 1-jén támogatott programmá nyilvánította az Alapítvány Pécsi Termelőiskoláját, és 1999. augusztus 1-jén megkezdődött az első projekt, melyet a következők követtek:

- 1. projekt: 1999. augusztus 1. – 2001. január 31.
- 2. projekt: 2001. január 1. – 2002. november 30.
- 3. projekt: 2002. augusztus 1. – 2003. augusztus 31.
- 4. projekt: 2003. október 1. – 2004. november 30.

A projektekben a képzés és tranzitfoglalkoztatás az alábbi szakmastruktúrákban valósult meg:

V.3.1. Résztevők

A Pécsi Termelőiskola elmúlt 5 évében a programban résztvevők összességére jellemző, hogy 70%-uk Baranya megye aprófalvas településein él, 30%-uk a városokban. Életkoruk 16-30 év közötti, 100%-uk munkanélküli, 85%-uk iskolarendszerből lemorzsolódott, alacsony iskolai végzettségű, szakképzettséggel nem rendelkező. A résztvevők 5%-a gyógyult szenvedélybeteg, 5%-a büntetőeljárásban is részesült, 30%-a cigány származású. A férfiak aránya 60%.

A résztvevők teljesítették az alapfokú tankötelezettséget, ugyanakkor szakmai végzettséggel nem rendelkeznek, vagy szakmájukat nem képesek művelni, regisztrált munkanélküliek, továbbá:

- munkanélküli pályakezdők
- tartósan munkanélküliek
- jövedelempótló támogatásból kikerültek
- korábban vagy jelenleg állami gondoskodásban részesülő fiatalok
- egészségileg károsodott, megváltozott munkaképességű munkanélküliek
- cigány fiatalok
- nevelőintézetben, lakóotthonokban élő fiatalok.

A munkanélküli állapotból adódóan jellemző rájuk:

- a biztos és tartós jövedelemforrás hiánya miatt bűnelkövetővé válás potenciális esélyének növekedése,
- csökkent aktivitás-szint, különböző képességek és ismeretek elsajátításának és felhasználásának csökkent lehetősége,
- változatosság hiánya, nincs az otthoni tevékenységtől eltérő feladat,
- időstruktúra hiánya, unalom, egyfajta érzéketlenség az idővel szemben,
- tartós kapcsolatok beszűkülése,
- stabil társadalmi identitás hiánya.

A munkanélküli állapotot előidéző okok:

- család alacsony szociokulturális státusa, diszfunkcionális család vagy család hiánya, korai családalapítás,
- megélhetési okok miatt tanulás helyett „feketés” végzett alkalmi munka,
- szenvedélybetegség,
- kortárs csoport negatív hatása,
- tanulási kulcsképeségek hiánya, tanulási részképesség zavar,
- hiányzó vagy helytelen pályaorientáció,
- jövőkép nélküliség, irreális (idealizált) jövőkép,
- információ, tudáshiány, tévhit a munkaerőpiaci feltételekről,

- a munkaerőpiac által nagyra értékelt kulcskompetenciák (megbízhatóság, szabálykövetés, problémamegoldás, kommunikáció, személyközi kapcsolatok) hiánya.

Természetesen a célcsoportnak is vannak rejtett, meglévő erőforrásai, ezek feltárását célozza a *pályaorientáció*, a *felvételi eljárás*, az *állapotfelmérés*. A program ezekre építve, ezeket fejlesztve érheti el a kívánt eredményt.

A kiválasztás során fontos szempont, hogy a résztvevők előreláthatóan képesek legyenek az együttműködésre, és motiváltságuk feltételezze, hogy eredményesen be fogják fejezni a programot. A résztvevők szakmai és tanulmányi érdeklődése legyen összhangban a termelőiskola által nyújtott lehetőségekkel. Elegendő önállósággal és felelősségérzettel kell, hogy rendelkezzenek, továbbá megfelelő fizikai és pszichikai teherbíró képességgel. A kiválasztás során előnyt jelent a motiváltság és az önkéntesség, míg azokat a jelentkezőket nem tudja a termelőiskola foglalkoztatni, akiknek csak a szakmaszerzés a céljuk.

V.3.2. Projekt elemek

V.3.2.1. A projektszemélyzet hatékony együttműködése és a mentális egészség megőrzése érdekében végzett tevékenység

Időtartam: folyamatos, a teljes cikluson átível

Cél: Fontos, hogy a termelőiskolában dolgozó szakemberek átlássák, magukénak érezzék az iskola programjának, egymást követő, egymásba hatoló és egymásra épülő alprojektjeinek lényegét. Értékelní tudják pedagógiai, pszichikai, munkaerőpiaci összefüggéseit és konkrét eredményeit. A szakemberek képesek legyenek a nehézségek felismerésére és elhárításuk kezdeményezésére. Kedvvel végezzék munkájukat, szerezzenek sikerélményeket, legyenek képesek szoros együttműködésre a programban résztvevőkkel. A program dolgozóira nagy terhet ró, hogy nap mint nap halmozottan hátrányos helyzetű fiatalokkal dolgoznak együtt. Kezelní kell azt a jelenséget, hogy az állandósult napi problémák súlyos teherként nehezednek a projektszemélyzet dolgozóira.

Fontos, hogy az egyeztetések során a projektmenedzsment tagjai közösen döntenek egy adott tevékenység elvégzésének módjáról, a feladatok egymás közötti felosztásáról. Ésszerűvé kell tenni a munkatársakra háruló adminisztrációs feladatokat.

Módszerek: Esetmegbeszélések, szupervízió, tapasztalatcsere, a terhek arányos elosztása, szervezetfejlesztési technikák, megfelelő pihenőidő biztosítása, közös szabadidős programok szervezése

V.3.2.2. A program résztvevőinek felkutatása, kiválasztása

Időtartam: 2 hónap

Cél: Olyan tartósan munkanélküliek és csökkent munkanélküliek felkutatása, akik munkához szoktak, és rendszeresen munkát keresnek, illetve olyan pályakezdők, akiknek a továbbtanulása véglegesen megghiúsult vagy az oktatási rendszerből lemorzsolódtak. A kiválasztás célja olyan fiatalok felkutatása, akik képesek és készek az együttműködésre és a program eredményes befejezésére. Az eljárásban meg kell vizsgálni, nincsenek-e olyan gátló tényezők, amelyeket a termelőiskola nem tud megváltoztatni, és amelyek akadályoznák a résztvevőt a program végrehajtásában.

A résztvevők kiválasztása igen nagy gonddal történt már az első szakaszban is. A tapasztalatok alapján még nagyobb figyelmet fordítottak erre a szakaszra a második projektben. Kiderült ugyanis az egész menedzsment számára, hogy mind a program végigvitele, mind a kockázat tekintetében jelentős nyereséget lehet elkönyvelni a gondos kiválasztással. Ezért volt lehetséges, hogy így a projekt résztvevőkre vállalt

formális kritériumok teljesítése mellett is nagy magabiztossággal nyilatkoztak már a program elején a kimenet sikerességéről. A második szakaszban, 2001 elején mintegy 300 fő jelentkezését regisztrálhatták az 50 helyre. A jelentkezőknek csak kisebb része érkezett a Munkaügyi Kirendeltségeken keresztül. A projekt irányítóinak kapcsolatai valamennyi kirendeltséggel jónak mondhatók, de igyekeztek minél szélesebb körből toborozni. Észrevették, hogy a célcsoport jelentős része nem jelenik meg a kirendeltségek regisztrációs listáján. Mind hirdetések útján, mind informális úton, mind szociális intézmények közvetítését igénybe véve toboroztak jelentkezőket. Az utóbbi körrel való kapcsolataikat főleg a tranzit foglalkoztatás indulása óta építették ki.

A kiválasztás két fő szempontja, hogy a résztvevők képesek és hajlandók legyenek a programot elvégezni. Az első tényező eszköztudást, a választani kívánt szakmához és a tanuláshoz szükséges készségeket, képességeket igényel, illetve a személyiség és a környezet olyan fokú stabilitását, amely nagy valószínűséggel nem akadályozza a rendszeres munkát és tanulást. A második a motivációról szólt: arról, hogy ha elszántság nem is, de egy beilleszkedési pályára állás iránti határozott vágy legyen kiérezhető a fiatalok megnyilatkozásaiból.

A jelentkezők nagy száma – amely most már a Pécsi Termelőiskola jó hírének is a visszaigazolása volt – lehetővé tett egy három lépcsős „felvételi rendszert”: írásbeli (számolási, szövegértési készség, problémamegoldási és egyéb intelligencia tesztek), szóbeli interjú (korábbi konfliktusok, kudarcélmények feltérképezése, motivációk felmérése, elvárások megismerése), pályaaorientációs foglalkozás (a szakmához szükséges alapkészségek bemérése).

Módszerek: Tájékoztatók, hirdetések megjelentetése a médiumokban, munkaértekezlet a munkaügyi kirendeltségek képviselőivel, családsegítő és gyermekjóléti szolgálatok tájékoztatása, szórólapok, tájékoztatók tartása, nyílt napok szervezése, képzési- és állásbörzéken való megjelenés, informális csatornák használata.²²

V.3.2.3. A résztvevők felkészítése, motiválása a programban való eredményes részvételre – pályaaorientáció, felvételi eljárás

Időtartam: 4 nap

Cél: Információ nyújtása a jelentkezőknek a tervezett programról, a választható szakmákról, a programok helyszínéről. A munkavállalási lehetőségek bemutatása, annak tisztázása, hogy az ajánlott szakma milyen lehetőségeket kínál az életpálya elindításához. A kölcsönös elvárások tisztázása, mint pl. a házirend, képzési szerződés, munkaszerződés. A tervezett létszám betöltése a legalkalmasabb jelentkezőkkel. A pályaaorientáció során megkezdődik az egyéni életútterv készítése, az érdeklődési irányok feltérképezése, tantárgyi- és pályaaérdeklődés felmérése a családi hagyományok figyelembevételével.

Módszerek: Nyílt napok keretében: műhelylátogatások, beszélgetés a mesterekkel, videofilmek megtekintése, orientációs tréning. Felvételi eljárás: intelligencia teszt, adott szakmához megkívánt kezűgyességi próba, interjú. A harmadik ciklus során a termelőiskola a Foglalkoztatási Információs Tanácsadó alábbi szolgáltatásait vette igénybe:

- nélkülözhetetlen ismeretek a foglalkozás- és szakmaválasztási döntéshez,
- pályakövetelményeket információs adatbankja,
- tanácsadás azon jelentkezők számára, akik nem rendelkeznek kialakult pályaelképzeléssel.

V.3.2.4. A résztvevők felzárkóztatása, ismeretfelújítása

Időtartam: 1 hónap

Cél: A programba felvett fiatalok ugyan elvégezték az általános iskola 8 osztályát, de alapfokú tanulási képességük eltérő színvonalú. Szükséges az általános tanulási képesség fejlesztése, a meglévő ismeretanyag felrészítése, a szakmai ismeretek bevezetése.

Módszerek: Tréningek, elméleti ismeretek tanulócsoportokban, a manuális képességeket fejlesztő gyakorlatok.

V.3.2.5. A résztvevők kulcsképeségeinek fejlesztése

Időtartam: egyéni képességektől függően rövidebb vagy hosszabb idő.

Cél: Olyan képességek kialakítása és fejlesztése, melyek birtokában a résztvevők nagyobb eséllyel kerülhetnek a munkaerőpiacra, továbbá nagyobb eséllyel oldhatják meg eredményesen problémáikat. Fontos a programmenedzser tagjainak is fejlesztése. Kulcsképeségek az alábbiak:

- önismeret, én-tudatosság, pozitív énkép, reális önismeret
- kommunikációs készség, személyközi kapcsolatok alakításának képessége
- kifejezőképesség
- önálló problémamegoldás
- döntéshozási képesség
- kreatív gondolkodás
- kritikai gondolkodás
- együttműködési készség
- hatékony tanulás képessége
- konfliktuskezelés
- pontos és aktív munkavégzés készsége
- felelősségtudat
- tolerancia

- élethosszig tartó tanulás igénye

Módszerek: Tréningek, szakmai és szabadidős tevékenységek.

V.3.2.6. Beruházás, beszerzések

Időtartam: 18 hónap (az első projekt során).

Cél: Az első projekt során a termelőiskolai képzés és foglalkoztatás keretében újítták fel és bővítették a termelőiskola néhány helyiségét. A felújítás során a hallgatók szakmai termelési gyakorlatot szereztek.

V.3.2.7. A résztvevők szakmai képzése

A szakmai képzés is a Termelőiskolában speciálisan kifejlesztett képzési programok alapján zajlik OKJ-s és nem OKJ-s szakmákban.

A képzésekhez kapcsolódó szolgáltatások:

- előzetes tudásszint felmérés
- pályorientációs, pályakorrekciós tanácsadás
- elhelyezkedési tanácsadás.

A szakmai képzések bonyolítását több ütemben tervezzük. Az első időszakban a szakmai alapismereteket tanítjuk a gyakorlati ismeretekkel párhuzamosan, melyek döntő többségét a szakmai mesterrel sajátítják el. A szakmai alapismeretek begyakorlására az intézmény műhelyei szolgálnak. Ezt követően hosszú gyakorlati idő következik, amely alatt az általános munkafolyamatok és a munkahely igényeinek megfelelő mélységű szakma gyakorlására, munkatapasztalat szerzésére kerül sor, melynek utolsó időszakában elvárható az egyéni képességnek megfelelő, önálló munkavégzés. A szakmai gyakorlat és a munkatapasztalat szerzést a program megszakítja szakmai elméleti blokkokkal, amelyet mérőfeladatok vizsgával zár. A mérőfeladatok vizsgák jelentősége az egyéni teljesítmények értékelésében és az egyéni fejlesztési tervek ismételt áttekintésében rejlik. Egy programban általában három mérőfeladatok vizsga van. Ezek során a résztvevő megismerkedik a vizsgaszituációval, képet kap tudásáról és hiányosságokról, a mester pedig jelzéseket kap a csoport és az egyén fejlődéséről.

A szakmunkásvizsgák előtt három hónappal megkezdődik a „visszaszámlálás”, ekkor már a mesterek és az óraadók tanárok a tananyag tételszerű feldolgozására törekkenek, és nagy gondot fordítanak a gyakoroltatásra. A termelőiskola résztvevőinek 92%-a sikeres szakmunkásvizsgát tesz, amelynek eredményében a gyakorlati érdemjegy általában kettő osztállyal magasabb az elméleti érdemjegnél.

V.3.2.8. A résztvevők foglalkoztatása

Időtartam: 18 hónap

Cél: A szakmai gyakorlattal szoros kapcsolatban lévő termelési, gazdálkodási feladatok megoldása. A munka sikerélményének, a termelés-gazdálkodás-vállalkozás élményének és a közös munkában szükséges munkamegosztás és az együttműködés szükségességének bemutatása. A hallgatók haladását az elméleti és gyakorlati ismeretek terén részvizsgák mérik. A részvizsgák eredménye indokoltta teheti az egyéni segítségnyújtást.

Módszerek: Szakmai gyakorlat, piaci értékesítésre szánt termékek minőségi előállítása, szakipari segédmunkák ellátása, részvétel a Munka Pécs-Baranyáért által szervezett építési munkákban.

V.3.2.9. A résztvevők számára nyújtott szociális-mentális szolgáltatások

Időtartam: folyamatos

Cél: A fiatalok tanulmányi munkáját hátráltató szociális problémák kezelése a homogénebb termelőközösség kialakítása érdekében, a szociális-mentális társadalmi beilleszkedés elősegítése. A résztvevők szinte mindegyike küszködik valamilyen pszichoszociális problémával, amely a családra, kortárs csoportokra vagy a korábbi iskolai tapasztalatokra, kudarcokra vezethető vissza. Fontos, hogy a hátrányok és a kezdeti nehézségek ne nehezítsék a pedagógiai célok elérését, a résztvevők olyan technikákat sajátítsanak el, amelyekkel képesek kezelni a konfliktusokat, önállóan megoldani problémáikat. A résztvevők eltérő értelmi képességekkel és önértékismereti hiányosságokkal rendelkeznek, amelyek nehezítik a szakma sikeres elsajátítását, a képzési-termelési program teljesítését. Fontos a résztvevők műveltségi hátrányainak csökkentése, értelmi képességeik fejlesztése, meglévő gátlásaik oldása, magatartászavaraik enyhítése, tanulási- és munkamotivációik erősítése.

Módszerek: Egyéni tanácsadás, egyéni életút programok kialakítása, egyéni haladási tervek kidolgozása. Jogi és pszichológiai tanácsadás, „nyitott ajtó” koncepció, „beszélő csoportok”, szülői értekezletek, folyamatos kapcsolattartás társadalmi szervezetekkel, segítségnyújtás egyéni hivatalos ügyek intézésében, tréningek (konfliktuskezelés, önismeret, önérvényesítés, krízishelyzetek kezelése, személyiségfejlesztés, szituációs játékok stb.). Szabadidős klub működtetése, közös programok szervezése, sportesemények, Termelőiskolások Klubjának megalakítása és működtetése.

V.3.2.10. Vállalkozói ismeretek, munkaerő-piaci tréningek

Időtartam: 4 hónap

Cél: Olyan képességek, készségek és tudás átadása, amellyel a résztvevők hatékonyan tudják érdekeiket képviselni a munkaerőpiacon. Néhány szakma esetében, pl.: gyógynövényismerők- és termelők, fonott-bútor készítőik, a résztvevők őstermelői igazolványt váltanak ki, számukra szükséges a vállalkozói ismeretek elsajátítása.

Módszerek: Vállalkozói jogszabályi háttér bemutatása, álláskeresési ismeretek és technikák (önéletrajz, pályázat, interjú technikák).

V.3.2.11. A résztvevők elhelyezkedését elősegítő tevékenység

Időtartam: 8 hónap

Cél: A képzésben végzett fiatalok minél nagyobb számban történő munkahelyhez juttatása, illetve vállalkozói lehetőségeik elősegítése.

Módszerek: Termelési gyakorlatok szervezése, potenciális munkahelyet jelentő vállalkozások felkeresése, kapcsolattartás, iskolai állásbörze szervezése, részvétel munkaügyi kirendeltségek állásbörzéin, munkaügyi kirendeltségek közvetítő hálózatának és a Vállalkozói Iroda információs bázisának használata.

V.3.2.12. A programból kiléptettek után-követése, utógondozása

Időtartam: 6 hónap

Cél: A program eredményeinek hosszú távú fenntartásának érdekében a végzett résztvevők életkörülményei változásának, munkahelyi beválásának, egyéni vállalkozása működésének nyomon követése.

A termelőiskola projektjeiben általában 6 hónapos utánkövetés szerepel, amely lehetővé teszi a munkahelyi stabilitás segítését, a munkahelyváltás megoldását, a továbbtanulási elgondolások realizálását, pl.: érettségi megszerzése, a felmerülő családi és egyéb problémák kezelését. A résztvevők változatlanul kapcsolatban maradnak mestereikkel, a menedzsmenttel, a mentorokkal, vagy az általuk kiszemelt segítőkkel, pl. óraadó tanárral. Az iskola időnként megszólítja és visszahívja tanulóit, 6 hónap alatt háromszor, beszélgetésre, találkozóra, információ cserére. A volt tanulók általában 60%-a elfogadja e meghívásokat. A Pécsi Termelőiskola igyekszik „alma materként” működni, azaz volt tanulói bármikor felkereshetik egyéni problémáikkal, örömeikkel, segítségkéréssel.

Módszerek: Kapcsolattartás a végzettekkel és a munkaadókkal, szabadidő klub működtetése, egyéni problémák megoldásában való közreműködés, közhasznú munkában való foglalkoztatás a Munka Pécs-Baranyáért KHT-ban, adatbank kialakítása, elhelyezkedést segítő tréningek, vállalkozások, őstermelők segítése, tanácsadó és közvetítő klub működtetése.

V.3.2. 13. A résztvevők lemorzsolódásának megelőzése

Időtartam: folyamatos, a teljes cikluson átível.

Cél: A program egyik legnagyobb kihívása, hogy a résztvevőket a programban tartsa. A résztvevők háttérének feltérképezése, a programban való sikeres részvételt akadályozó problémák felismerése és kezelése.

Módszerek: Egyéni gondozási-nevelési terv, egyénre szabott felkészítés az álláskeresésre, szociális csoportfoglalkozások, kapcsolattartás a szülőkkel, baráti körrel, az intézményhez tartozás tudatát erősítő szabadidős tevékenységek, premizálási rendszer kidolgozása a fekete munka csábításának legyőzésére.

V.3.3. Programmenedzsment

A programirányító csoport vezetőjét az Alapítvány kuratóriuma kéri fel. Az Alapítvány kuratóriumában egy fő képviseli a Pécsi Termelőiskolát, aki a programirányító csoport munkájában is részt vesz.

A termelőiskola programmenedzsmentjében magasan kvalifikált, nagy pedagógiai, munkaszervezési és munkaerő-piaci tapasztalatokkal, a hátrányos helyzetűek szociális, mentális gondozásának gyakorlatával rendelkező olyan szakemberek vállalnak részvételt, akik a vállalkozás szervezését, működtetését jól ismerik és több éves gyakorlattal rendelkeznek.

V.3.4. Együttműködő partnerek

Önkormányzatok

A program lebonyolításához szükséges a helyszín tartós, ingyenes használatba adása. Elengedhetetlen továbbá a folyamatos információáramlás elősegítése és a helyi közösség számára hasznos gyakorlati munkavégzési lehetőségek körülményeinek biztosítása.

Az önkormányzat képes segíteni a foglalkoztatási és térségfejlesztési koncepció szerint a projekt befejezését követően minél több személy helyi foglalkoztatását vagy annak elősegítését. Külső források bevonására irányuló alapítványi pályázatokban együttműködő támogatást nyújt.

Eredmények:

- A helyi foglalkoztatási gondok enyhítése a térségi stratégiai irányoknak megfelelően.
- Az önkormányzat irányítása alá tartozó területről a programban résztvevők legalább az átmeneti foglalkoztatás időtartamára kikerülnek a szociális segélyen élők köréből. Rendszeresen komplex segítséget kapnak az egyéni képességeiknek megfelelő munkahely kereséséhez, a munka világába való integrációjukhoz úgy, hogy ez az önkormányzattól nem igényel plusz ráfordítást.
- Az önkormányzat részéről biztosított ingatlan rehabilitációja, egyéb önkormányzati területek rehabilitációjának élők munkával történő segítése.

Pécs Város Önkormányzata – nagy értékű, használaton kívüli objektummal támogatta a termelőiskola végleges elhelyezését, lehetővé tette adatbank használatát a résztvevők felkutatásához.

Sellye Város Önkormányzata – fűztermelés és feldolgozás képzéshez támogatta és lehetővé tette adatbank használatát a résztvevők felkutatásához.

Pécsvárad Város Önkormányzata – gyógynövényismerő képzés támogatása.

Szentlőrinc Város Önkormányzata, Szigetvár Város Önkormányzata, Mohács Város Önkormányzata, Komló Város Önkormányzata, Siklós Város Önkormányzata – adatbank használata a résztvevők felkutatásához.

Munkaügyi központ kirendeltségei és egyéb szervezetei

A rendelkezésre álló pénzügyi forrásokból a programot, a képzést és foglalkoztatást támogatják. Segítséget nyújtottak a célcsoport felkutatásában.

Eredmények:

- Projektenként legalább 15-30 fő tartós munkanélküli tranzit foglalkoztatására kerül sor.
- A résztvevők legalább 85%-a gyakorlatorientált ismeretekhez, munkatapasztalathoz, szakképesítéshez jut.
- A projektet befejezők 60-70%-a az elsődleges munkaerőpiacra jut.

Baranya Megyei Munkaügyi Központ – támogatta a termelőiskola létrehozását, tartós működtetését, támogatására megyei pályázatot írt ki. Együttműködik a termelőiskolával a kiválasztás, a foglalkoztatás és az elhelyezés folyamatában.

Foglalkoztató szervezetek, vállalkozások és képviselőik

A gyakorlat-orientált képzés és a későbbi továbbfoglalkoztatás helyszíneinek biztosítása. A munkaerőigény feltárásának segítése.

Eredmények:

- Hatékonyan közreműködhetnek a szakképzés folyamatában, javaslatot tehetnek arra, hogy a gyakorlati képzésben mely készségek elsajátítására kerüljön nagyobb hangsúly.
- A munkahelyi gyakorlatok során megismerhetik a résztvevőket, és maguk választhatják ki a számukra megfelelő munkaerőt.
- A munkaügyi központ támogatásával foglalkoztathatják tovább az igényeiknek megfelelően képzett, általuk kiválasztott munkavállalókat.

Baranya Megyei Vállalkozói Központ – vállalkozni szándékozó projektrésztvevők segítése, együttműködés a vállalkozói tréningek és az utógondozás során.

Baranya Megyei Kamarák – vállalkozni szándékozó projektrésztvevők segítése.

Munka Pécs-Baranyáért KHT – tranzit foglalkoztatás, bér munka szervezése a projektrésztvevők számára, munkaerő-piaci marketingmunka.

Baranya Megyei Iparszövetség – a program első projektjében szereplő bővítés lehetőségét nyújtotta az iskolának.

MIOK Alapítvány

Nagy tapasztalatokkal rendelkezik a munkanélküliek iskolai és felnőttképzésében, szellemi potenciállal áll a termelőiskola program mögött. Ellátja a program szakmai és pénzügyi ellenőrző és támogató szerepét. Biztosítja a program koordinációját, külső pályázati források bevonását. A résztvevők tranzit foglalkoztatója. A pszichoszociális, mentálhigiénés szolgáltatások megszervezője.

Eredmények:

- Az alapító okiratban rögzített cél szerinti tevékenység gyakorlásának lehetősége (hátrányos helyzetű rétegek integrációjának segítése – tranzitfoglalkoztatás – szakképzetlenek szakképesítéshez juttatása – munkaerő-piaci igényekhez rugalmasan alkalmazkodó gyakorlat-orientált alternatív képzési modellek fejlesztése, alkalmazása).
- Szakmai, szervezeti és infrastrukturális megerősödés.
- Együttműködő partnerek körének folyamatos bővítése.

Országos Foglalkoztatási Közalapítvány

Támogatja és segíti a projekteket, az első három ciklusban 136 millió Ft támogatást nyújtott.

Folyamatos monitoring vizsgálatokkal ellenőrzi a termelőiskola működését.

Egyéb szervezetek

- A Város, Mint Iskola, Pécs szervezet- személyiségfejlesztés, szociális gondozás
- Országos Transzfoglalkoztatási Egyesület – rendszeres szakmai beszélgetések, tapasztalat-átadás
- Családsegítő és gyermekjóléti szolgálatok
- Baranya Megyei Drogambulancia
- Baranya Megyei Lakásotthonok Igazgatósága
- SZERVA Egyesület
- Támasz Alapítvány
- Újra Dolgozom Program

V.4. Tapasztalatok – Eredmények

A program folytatásának igényét alátámasztó tapasztalatok

A partnerek jó együttműködésének köszönhetően a program jól tudja követni a térség munkaerő-piaci szerkezetének alakulását. Kis-, illetve mikrotérségben előnyt jelent, hogy a folyamatosan alakuló szakmastruktúrában a képzettséget szerzők soha nem lesznek olyan nagy számban, hogy az elérhető környezetben működő munkaerőpiac ne tudná befogadni őket.

A tapasztalatok szerint a hivatalos szervek, gazdálkodó szervezetek és a közvélemény egyaránt nagy szimpátiával fordul a termelőiskolai program felé. Mivel a termelőiskolai program célját és funkcióját tekintve hiánypótló, többszörös a túljelentkezés a programra. Az elhelyezkedések tapasztalatai azt mutatják, hogy a végzettek jó eséllyel jelennek meg a munkaerőpiacon.

A résztvevők tanulási készsége jelentős mértékben fejlődött, képessé váltak megfelelni a korszerű munkáltatói elvárásoknak, megfelelő érdekérvényesítő képességre tettek szert, és többé-kevésbé alkalmassá váltak életük önálló, felelősségteljes irányítására. A sikeres vizsgák megerősítették a hallgatókban azt, hogy van értelme a tanulásnak, van értéke a tudásnak. Több résztvevő is szerzett két szakmából bizonyítványt, és többen megkezdték a felkészülést az érettségi vizsgára.

Az eredeti elképzelésekhez képest bővebben valósultak meg a képzési programok. Lehetőség nyílik rokonszakmák elsajátítására, számítógépes és nyelvi ismeretek megszerzésére, továbbá a tanulmányok folytatására a dolgozók gimnáziumában.

A résztvevők munkaerő-piaci integrálódása során felmerülő problémák és azok kezelése:

A foglalkoztatottak többségének nincsen élménye arról, hogy mit jelent munkát végezni, sokszor irreális elképzelésekkel rendelkeznek saját munkájuk önmaguk általi megítélése és valós piaci értéke tekintetében, a munkavállalási kényszer erősségében. Előbb szükséges elkezdni a munkavállalási esélylatolgatást, a munkába helyezés előkészítését és a felkészülést a végleges munkavállalásra.

A résztvevők jelentős része munkahelyet változtatott az első 6 hónap során. A munkahellyel kapcsolatos problémák a legtöbb esetben magánjellegűek, azokat egyénileg lehet tisztázni, megoldani. Az önismereti, konfliktuskezelési, személyiségfejlesztési tréningeket nagyobb hangsúllyal kell szerepeltetni a programban. A tapasztalatok szerint a résztvevők nem voltak kellő alaposággal felkészítve a munkaszerződéssel kapcsolatos problémákra, illetve a felkészítés nem volt megfelelően személyre szabott, pl. többen az ún. próbamunka áldoztai lettek. A munkába helyezést egyénre szabottan kell előkészíteni. Gyakori probléma volt, hogy a munkaadók elzárkóznak a vidéki munkavállalók alkalmazásától, mert nem tudják vállalni az utazási költségek támogatását.

A második projekt során az OFA támogatásával megnyílt egy átmeneti szálló, ahol egy időre elhelyezkedhetnek azok, akiknek megoldatlan a lakhatásuk. Az első körben szerzett tapasztalatokkal gazdagodva a résztvevők legtöbbszörre olyan munkahelyen helyezkedett el, ahol már előre tisztázott feltételek alapján megfelelő körülmények között tudott dolgozni.

Probléma fakad abból is, hogy a résztvevők számára vonzó lehetőséget kínál a fekete munka. Ez ellen a hosszú távú lehetőségek felvázolásával, premizálási rendszer kidolgozásával lehet küzdeni.

Az utógondozás során azoknál a résztvevőknél, akik elhagyták első munkahelyüket, megoldást kellett találni a két munkaviszony közötti állapot kezelésére. A regisztrált munkanélkülieket motiválni kell a további munkakeresésre. A probléma megoldását segítette, hogy a Baranya Megyei Munkaügyi központ jelezte a termelőiskola menedzsmentjének, ha egyik résztvevője bejelentkezett.

A szociális-mentális gondoskodás és a fejlesztés területén szerzett tapasztalatok

A szociális-mentális problémák jelentősebbnek, mélyebbnek bizonyultak a várankozásoknál, a résztvevők egy részének lényegesen hosszabb időre lenne szüksége a társadalmi beilleszkedéshez. Bővíteni szükséges a szociális-mentális gondoskodás eszköztárát, gyakoriságát, idejében el kell kezdeni az iskolától történő távozás érzelmi felkészítését. Külön szociális munkás foglalkoztatása szükséges a résztvevők szociális-mentális problémáinak kezelésére. A szociális gondoskodás folyamatosságának biztosítása érdekében célszerű a Termelőiskolások Klubját intenzíven működtetni, hogy a programból kikerült végzett résztvevők intézményhez való kötődése, a valahová való tartozás érzése megmaradjon. A Termelőiskolások Klubja olyan fórumként is szolgál, ahol a végzetek megoszthatják munkakeresési- és vállalási tapasztalataikat, tanácsokat adhatnak egymásnak, találkozhatnak az aktuális állásajánlatokkal stb.

Általánosságban megállapítható, hogy az egyéni fejlesztés, a testre-szabás nagyobb hangsúlyt kell, hogy kapjon a programban. A résztvevők egy része a továbbra is alapvető számolási, szövegértési, olvasási gondokkal küszködik, ezért nagyobb hangsúlyt kell fektetni a résztvevők szakmai alapozására, felzárkóztatására, a kulcsképeségek fejlesztésére. Fontos a tanárok, mesterek mentálhigiénés továbbképzése.

V.5. Különbségek a termelőiskola és a munkaerő-piaci képzések között

A termelőiskolai projekt komplex személyiségfejlesztő programot fogalmaz meg, s nem csupán a szakmai ismeretek elsajátítása a cél. Ezek a programok a pályázati kiírás szerint is lényegesen hosszabbak, mint a normál felnőttképzési programok, mert magukba foglalják a munkatapasztalat szerzését is. A résztvevő belelát a munka világába, de ezt még védett környezetben teszi. Hátrányos helyzete miatt csak abban az esetben tud tanulni, ha alapellátást kap. Ez a mindenkori minimálbér napi 6 órára vonatkozó részét jelenti.

A résztvevők olyan fiatalok, akik tanulmányaikat nem tudták befejezni államilag finanszírozott hagyományos képzési formában, mert viselkedési zavarai vannak, melynek következtében vagy kitétték őket az iskolából, vagy maguk hagyták abba tanulmányaikat. Munka és jövedelem hiányában nem képesek tanulmányaikat finanszírozni tanfolyami képzésben. További gond, hogy nincs támogató családi háttér, nincs követendő minta.

A termelőiskolát igen sok bírálat éri, hogy igen drága, sok pénzbe kerül, hosszú a képzési idő, hogy azokat a tanulókat is megtartja, akik sokat hiányoznak.

A termelőiskolában ugyanakkor az oktatás elsősorban gyakorlat központú, a szakmai elméleti órák aránya kisebb, mint más képzéseknél. Sokszor a szükséges elméleti ismeretek elsajátítása is gyakorlati feladatokon keresztül valósul meg, hiszen a tanulók jelentős része funkcionális analfabéta. A munkatapasztalat szerzés során a munkafolyamatok minden fázisában részt vesznek, ami elősegíti, hogy jobban lássák helyüket az egyre jobban szétdarabolódó munkamegosztásban.

V.6. Javaslatok a fenntarthatóságra

A termelőiskola fenntarthatósága, folyamatossága és bővítése hosszabb távon megoldható. Baranya megye több évtizede felhalmozódott iparszerkezeti hátrányait (bányászat és nehézipar túlsúlya) kiváltó új ipari struktúra hosszabb távon igényel képzést, átképzést, betanító képzést. Az iparszerkezeti átalakulása miatt sok volt dolgozó és családja került hátrányos helyzetbe, amely kihat iskoláskorú gyermekeik szakmaválasztására, tanulására.

A megye jellegzetesen aprófalvas települése, a munkahelyteremtés nehézségei miatt hosszú távon szükség lesz olyan kistermelői, kisiparosi, lakossági szolgáltatási képzésre, amelyet a kézműves termelőiskola el tud látni. Az elemzések szerint a termelőiskola évente 50 főt képes az iparszerkezet átalakulásához és a kézműves szakmák igényeihez igazodva kiképezni és ennek 60-80%-át munkahelyhez, kisiparosi vagy őstermelői vállalkozáshoz juttatni.

Összefoglaló a 1-4. projekt eredményeiről

	1. projektciklus		2. projektciklus		3. projektciklus		4. projektciklus	
	Vállalás	Tejlesztés	Vállalás	Tejlesztés	Vállalás	Tejlesztés	Vállalás	Tejlesztés
Részvevők száma induláskor	50	49	50	49	40	40	50	49
Lemorzsolódottak száma		0		0		2		0
Vizsgára bocsátottak száma		49		49		38		49
Sikeres vizsgát tettek száma		49		42		37		41
Kilépés után elhelyezkedettek száma	40	42	40	46	32	29	40	39
A nyomon követés 6. hónapjában munkaviszonyban lévők száma	40	45	40	47	32	34	40	-
Árbevétel összege (ezer HUF)	5 480	5 765	8 000	7 500	5 000	5 000	8 000	7 500

A munkavégzés jellege	1. projektciklus			2. projektciklus			3. projektciklus			4. projektciklus				
	1. hónap		%	1. hónap		%	1. hónap		%	1. hónap		%		
	Fő	%		Fő	%		Fő	%		Fő	%		Fő	%
A projektbe belépettek száma	49			49			40			49				
Dolgozik	37	76	36	75	46	96	47	98	29	72	34	85	47	96
Munkaszerződéssel, teljes munkaidőben, szakképzettségének megfelelő munkakörben	18	37	13	27	37	75	35	70	17	42	20	50	37	75
Teljes munkaidőben	29	60	25	51	37	75	35	70	22	55	20	72	37	75
Részmunkaidőben	2	4	3	6	4	8	35	6	7	17	5	12	4	8
Szakképzettségének megfelelő munkakörben	25	51	22	45	37	75	0	70	20	50	22	55	37	75
Nem dolgozik	4	8	0	0	0	0	0	0	10	25	6	15	0	0
Dolgozik és regisztrált munkanélküli	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Nem dolgozik és regisztrált munkanélküli	3	6	4	8	0	0	2	0	5	12	0	0	0	0
Egyéb (beteg, rokkant, szült, stb.)	5	10	9	19	5	10		4	1	2	0	0	5	10

Az ipari szakmákra koncentrált „tömeges képzés” szemléleti maradványai a mai képzési rendszerben is továbbélnek, és gyakorlatilag kiszorulnak a képzésből a népi kismesterségek művelői. A termelőiskola ezeket is felkarolná, és a kismesterségek kiscsoportos oktatása mellett megszervezné a népművészeti és népi iparművészeti termelés bedolgozó hálózatát és értékesítési láncát.

A Pécsi Termelőiskola 5. événél tart, de az alapstruktúra, a célok, a filozófia változatlanok. Módszertanban sokat fejlődött, az itt dolgozók ezt az időt egy tanulási folyamatnak minősítik, amikor az eredeti célrendszer megtartása vagy megfontolt módosítása mellett finomodott eszközrendszere. A menet közben termelői tapasztalati tudást folyamatosan becsatolta az újabb programjaiba, de megtartotta három fő jellegzetességét:

- Olyan program, amelynek végső célja a – lehetőleg az elsődleges – munkaerő-piacra való tartós beilleszkedés. Célcsoportja: azok, akik számára ez külső segítség nélkül reménytelen, de legalábbis kockázatos.
- Olyan program, amely három, egymással a konkrét program igényei szerint összehangolt pillérré támaszkodik. Ezek (nem fontossági sorrend):

képzés – amely lehet betanító vagy képesítést nyújtó, vagy a tartós foglalkoztatást elősegítő egyéb képzés;

foglalkoztatás – amely általában, de nem feltétlenül a program egészében vagy egy részében támogatott foglalkoztatás;

segítség – amelybe beleérthető a pályairányítás és az utógondozás, a szociális munkások tevékenysége, amely az egyén személyiségének megerősítését és körülményeinek stabilizálását célozza, végeredményben azt, hogy az egyén képes legyen felelősséggel élni az életét.

- Olyan program, amely eredményét személyre szabott, a személyre különböző képzettségű szakemberek által odafigyelő tevékenységgel kívánja elérni.

V.7. Fejlődési modell

A Pécsi Termelőiskola konkrét intézményfejlődésének története általános modellként is értelmezhető. A személyi és növekedési feltételek formálódása az első kezdeményezéstől a mai stabil működésig az „életre valóság” képességét szemlélteti. A modell elterjedésének országos feltételei ugyanakkor ma még csak részlegesen adóttak: a kiinduló helyzet sok-sok térségben megtalálható, de az elkötelezettség, s különösen a szakmai tudás ma még nem általános. Különösen a szervezeti és pénzügyi feltételek esetlegessége miatt szükséges a kiemelt támogatás, melyre reményt és lehetőséget nyújthat a következő években a Nemzeti Fejlesztési Terv Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Programja.

V.8. Záró gondolat

A Pécsi Termelőiskola az első évében az épület elé feltett egy táblát „Itt épül a Pécsi Termelőiskola”. A táblát két évvel ezelőtt levették, mert annak anakronizmusára rendre figyelmeztették őket az idelátogatók. Ugyanis a Termelőiskola szemmel láthatólag felépült, és jó feltételek mellett működik. Nem szívesen vették le a táblát. Egyrészt az importált dán alapgondolat is tartalmazza a „Felépítjük az iskolánkat” mozzanatot, amelyről nem akarnak elszakadni. Az iskolához tartozó, de nem a központi épület egységeiben szerencsére még van mit építeni, javítani, szépíteni. A másik ok, amiért szívük szerint meghagyták volna a táblát, az építést szimbolikusan értve mind az iskola, mint intézmény, mind a mindenkori működtető és tanulói építését – épülését jelezni szerették volna. Az iskola egyébként képletesen is felépült, stabilan, üzemszerűen, jól működik.

Irodalomjegyzék

2001. évi népszámlálás területi statisztikai és az adatok értékelése
Bp. 2003.
- Bárdossy I.:** Esélyteremtés és együttműködés.
Új Pedagógiai Szemle, 2000. január
- Beluszky P.:** Magyarország településföldrajza. Általános rész.
Budapest-Pécs, 1999. Dialóg Campus Kiadó.
- Bognár M.:** Lemorzsolódás, az iskolai kudarc elleni küzdelem az OECD- és EU-országokban – a második esély iskoláinak tapasztalatai.
Kézirat. www.oki.hu
- Csatári B.:** A kedvezményezett kistérségek besorolásának felülvizsgálata, I-II.
Kecskemét 1999., MTA Regionális Kutatások Központja. (Kézirat).
- Enyedi Gy.:** Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában.
Bp. 1996.,
- Enyedi Gy.:** A sikeres város. Tér és Társadalom,
1997. 4. sz. 1-7. p.
- Enyedi Gy.:** Globalizáció és a magyar területi fejlődés. Tér és Társadalom,
2000. 1. sz. 1-10. p.
- Faluvégi A.:** Magyarország kistérségeinek fejlettségi különbsége.
In. Magyarország kistérségei. KSH. 2000. 6-16. p.
- Forray R. K.:** Társadalmunk és középiskolája.
Akadémiai, Budapest. 1988.
- Forray R. K. – Kozma T.:** Társadalmi tér és oktatási rendszer.
Akadémiai Kiadó, Budapest. 1992.
- Forray R. K. – Kozma T.:** Regionális folyamatok és térségi oktatáspolitikai.
Oktatáskutató Intézet. 1999. Educatio füzetek 225.
- Forray R. K. – Híves T.:** A leszakadás regionális dimenziói.
Bp. 2003. Oktatáskutató Intézet, 89 p. (Kutatás közben 240)